

SLOVENSKÝ DELOSTRELECKÝ PLUK 31 V DRUHEJ BITKE O CHARKOV

PAVEL MIČIANKO

MIČIANKO, P.: The Slovak Artillery Regiment 31 in the Second Battle for Kharkov. *Vojenská história*, 10, 2, 2006, pp 43 – 70, Bratislava.

The study deals with the question of the Slovak Army troops deployment in the Eastern front during the World War II – the Artillery Regiment 31 deployment to defensive battles of German troops in the region of Kharkov in May 1942. This text is characterized by the author's effort to give a complex view of this artillery regiment movement from the Safety Division's zone of operation to the deployment area in the formation of the German 6th Field Army at Kharkov, its inclusion into the first echelon of the German 17th Army Corps, development of the front situation in the Kharkov area and the Corps activity during first days of the offensive operation of the Soviet South-Western Front troops. Military History. Slovakia. World War II. Slovak Army in the Eastern Front.

Delostrelecký pluk 31 (del. pl. 31) bol jediným útvarom podliehajúcim slovenskej *Zaisťovacej divízii* (ZD), ktorý ako celok zasiahol do bojov v prvej línii. Frontové nasadenie pluku však slovenské Ministerstvo národnej obrany (MNO) neschválilo. Nasadenie pluku na fronte dohodol jeho veliteľ pplk.del. Karol Pichl s nemeckým velením bez vedomia MNO, ministra NO gen. I.tr. Ferdinanda Čatloša, i samotného veliteľa ZD plk.pech. Pavla Kunu!¹ Nemecké *Vrchné veliteľstvo pozemného vojska* (OKH) vyžiadalo od ZD na základe zákulisných rokovaní pplk. Pichla del. pluk 31 pre hlavné veliteľstvo delostrelectva nemeckej 6. armády (AOK 6). Pluk mal byť nasadený ako samostatná jednotka v rámci skupiny armád *Stred.* Rozkaz na presun pluku preto plk. Kuna vydal 1. februára 1942. Keďže pluk bol hipomobilný, mal hneď začať presun peším pochodom do Kyjeva. Odtiaľ mal byť postupne odtransportovaný na východ k AOK 6. Do Kyjeva mali byť vyslaní na nákladných autách skúsenejší dôstojníci ako ubytovatelia (pluk dostal do stavu 1 osobné a 3 nákladné autá, ďalšie mu boli dočasne zapožičané), ktorí mali pre pochodujúci pluk zabezpečiť zásobovanie drevom a proviantom. Strelivo 1. a 2. sledu pre húfnice, proviant pre kone (ovos, seno a slama) a ďalší materiál mal odísť do Kyjeva železničným transportom zo Žitomira, „*aby sa uľahčilo konským potahom*“. S plukom nemali ísť na front žiadni záložníci. Rátalo sa iba s aktívnymi dôstojníkmi a mužstvom. Táto podmienka ale splnená nebola. Pri pluku zostalo napríklad 5 záložných dôstojníkov. Pluk mal pred odchodom dostať zásoby na 6 dní pochodu. V Kyjeve sa už o jeho zásobovanie mala starať intendancia ZD.²

¹Archív múzea SNP (AM SNP) Banská Bystrica, Fond (ďalej f.): pozostalosť J. Šolca, príř. č. A 24/88, ČATLOŠ, F.: Slovenská armáda od 24. júna 1941 do konca vojny, s. 10. Veliteľstvo ZD navrhlo ešte 1. augusta 1941 stiahnuť celý del. pl. 31 na Slovensko, pretože pri vykonávaní strážnej služby bolo delostrelectvo divízii zbytočné. Vojenský historický archív (VHA) Trnava, F. MNO (taj.), škatuľa (šk.) 10, 1941, Vel. ZD, Čis.: 14.903/Taj.3odd.41, SV. I. 8. 1941.

²VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, Vel. ZD, Č: 82.095/Taj.3.odd.1942. Tajné! SV, 1. 2. 1942.

PRESUN NA FRONT

Presun na front sa začal vo februári 1942, keď sovietskemu zimnému ťaženiu začal dochádzať dych. Stalin povzbudený úspešným protiútokom Červenej armády pri Moskve v decembri 1941 totiž schválil plány na zimné ťaženie, ktoré malo Nemcov vypudieť z čo najväčšej časti sovietskeho územia. Útočné operácie sa začali 7. januára 1942 na celom fronte od Leningradu na severe až po Rostov na juhu, ale „zaznamenali len lokálne úspechy“. Rozhodný strategický prielom sa nepodaril. V marci sa ťaženie rozpadlo na rad dielčích ofenzív, ktoré len rozptyľovali nedostatočné sily.³ Stalin očakával, že *Wehrmacht* dopadne podobne ako Napoleonova *Grande Armée*. Tú ruská armáda odrazila a za necelý rok od francúzskej invázie do Ruska obsadila Paríž. Podcenil však schopnosti nemeckej armády. Červená armáda (ČA) do marca 1942 síce na niektorých úsekoch postúpila až takmer o 300 km, ale „*Nemci sa udržali v hlavných baštách svojho zimného frontu, napríklad v mestách Novgorod, Ržev, Vjazma, Brjansk, Orel, Kursk, Charkov a Taganrog.*“ Tieto mestá boli križovatkami dôležitých komunikácií, a kým sa bránili, ČA nemohla naplno využiť svoje taktické úspechy. Jarný odmäk definitívne zastavil sovietske útoky a bolo „zrejmé, že Hitlerovo veto akémukoľvek rozsiahlejšiemu ústupu sa pričinilo o návrat sebadôvery nemeckých vojakov, a pravdepodobne ich uchránilo pred všeobecným kolapsom.“⁴ Nemci zadržali „zimné ťaženie“ Červenej armády za cenu mimoriadne ťažkých strát. *Wehrmacht* až do konca vojny nebol schopný obnoviť svoju silu z leta 1941. Preto nemecké velenie privítalo každú možnosť ako posilniť svoje frontové jednotky.

Del. pluk 31 sa oficiálne stal delostreleckou zálohou AOK 6. Keďže železničná sieť v tyle *Wehrmachtu* ešte nebola celkom obnovená, musel vykonať celý presun po vlastnej osi. Do Kyjeva vyrazil peším pochodom po trase Žitomir – Korostyšev – Kočerovo – Kyjev. Pochodové etapy boli krátke, aby sa čo najviac šetrili muži, kone i materiál. Preto bola železničným transportom odvezená i časť osobnej výstroje vojakov. Pochod sa vždy začínal ráno, aby nové ubytovacie miesto bolo dosiahnuté najneskôr o 15.30 h. Ráno vojaci fasovali spolu s raňajkami aj *predsnídku*, obed a večeru dostávali po príchode do ubytovacieho miesta. Pred pochodom a po príchode do nového priestoru boli kŕmené a napájané aj kone. Pluk bral so sebou potraviny a krmivo na 3 dni.⁵ Keď vyrazil vo februári 1942 zo Žitomira, ruská zima ešte zdáleka nepoľavovala. Treskúce mrazy a zlé komunikácie spôsobili, že presun na front trval pomerne dlho. Strašnú zimu znášali veľmi ťažko ľudia aj kone. Koňom bolo treba v takých náročných podmienkach venovať mimoriadnu pozornosť, pretože bojaskopnosť celého pluku bola závislá od ich dobrého zdravotného stavu. Z tohto dôvodu musel pluk na svojej ceste urobiť niekoľko dlhších prestávok. Napriek tomu však slabo oblečení vojaci začali cestou omrzáť (objavovali sa najmä omrzliny rúk, uší a nosov). Len za jeden deň presunu omrzlo 30 vojakov!⁶

Útrapy presunu v krutej zime, keď teploty klesali na -40°C, boli hrozné. Vojakom sa natrvalo vryli do pamäti. Jedným z nich bol príslušník 2/31 batérie stk. Andrej Škvarek:

„Bežné mrazy vtedy boli -38 až -42°... V týchto mrazoch, ak sa vojak porozopínal a išiel sa napríklad vymočiť, tak za chvíľu mu odmrzli prsty. Takže na stranu sme mohli ísť len ráno, keď sme vychádzali z izby. V takýchto mrazoch sa život úplne zastavoval, no my sme museli robiť tieto pochody, denne 25 aj 30 km. Peši samozrejme, lebo keby sme si boli na voz sadli, je koniec, primrznete na mieste. Každý musel mať na hlave kuklu a v nej len akúsi štrbinu pre oči. A potom ten sneh oslepoval...Stovky kilometrov nič iné len biele, už nás z toho oči boleli, slzili sme.“⁷

³WANNER, J.: Válka o přežití: výstavba, doplňování a kontrola sovětských ozbrojených sil 1941 – 1945. In: Slovánský přehled, 86, 2000, č. 4, s. 465.

⁴LIDDELL HART, B. H.: Dějiny Druhé světové války. Brno, 2000. s. 261-262.

⁵VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, Del. pl. 31, Čís. 103/Taj.1942, SV. 1. 2. 1942.

⁶Súkromná zbierka PhDr. Martin Lacko (SA M. Lacko), Rozhovor s Tomášom Dobrovodským, s. 2.

⁷Andrej Škvarek spomína na východný front. In: Kultúra, 6, 2003, č. 17, s. 14.

Vojenská história

Velenie pluku sa preto rozhodlo urobiť v Kyjeve dlhšiu prestávku. Vojaci tu boli ubytovaní v starých rozbitých kasárňach, kde museli rozbité okná zatĺkať doskami, aby nepomrzli. Všetok nábytok porúbali a kúrili s ním v starých kachliach. I tak, keď ráno vstali, mali onuce pozamrzané. Napriek týmto problémom pluk v Kyjeve prečkal najkrutejšie mrazy bez ďalších vážnych omrzlín a po troch týždňoch odpočinku vypochoďoval ďalej smerom na Poltavu.⁸

Presun po osi Kyjev – Perejaslav – Lubny – Poltava bol opäť vykonaný koňmo. Do Poltavy vojaci dorazili uťahaní a uzímení. Všetkých preto potešila dobrá strava a najmä mnoho čerstvého chleba, ktoré tam dostali. V Poltave si pluk dva dni odpočinul a pokračoval ďalej na Charkov.⁹ V mestečku Valky medzi Poltavou a Charkovom bola ďalšia prestávka, aby vojaci v pokoji oslávili Veľkú noc. Z Valky sa konečne pohli na Charkov. Čelné jednotky pluku tam dorazili 15. marca 1942. Všade bol ešte sneh a teploty klesali na -35°C. Už v Kyjeve však vojaci vyfasovali teplé deky, kapce a zimné čiapky („ušianky“). Zlepšilo sa aj zásobovanie, ktoré obstarávala nemecká armáda. Vojaci dostávali okrem kávy aj marmeládu, švajčiarsky syr a čokoládu. Alkohol bol ale prísne zakázaný.¹⁰ V Charkove sa zdržali štyri dni, a potom sa pohli do dediny Veseloje v prifrontovom pásme (asi 30 km východne od Charkova). Takmer 800-kilometrový pochod sa pre vojakov pluku po vyše dvoch mesiacoch konečne skončil. Zima už začala poľavovať a terén začal rozmŕzať. Všade bolo veľa bahna a vody, v ktorom zapadali dokonca aj kone! V takom prípade ich museli z blata vyťahovať vojaci pomocou lán. Sami muži sa však len s námahou brodili v bahne, do ktorého sa zabárali až po kolená. Na cestách navyše ešte od zimy ležali vyzlečené mŕtvolky sovietskych vojakov, ktorých sa kone báli. Neustále sa zabárali aj delá, čo niektoré kone nevydržali. Boli už také vyčerpané, že ich obsluhy museli zastreliť. Delá napokon k palebným postaveniam pritiahli nemecké pásové traktory.¹¹

NASADENIE DO OBRANY

Del. pl. 31 bol 7. apríla podriadený veliteľstvu nemeckej 6. armády (gen. Friedrich von Paulus). Bol nasadený 60 km severovýchodne od Charkova a začlenený do zostavy XVII. armádneho zboru (gen. Karl Hollidt).¹² Pluk mal spolu 934 mužov, z toho 40 dôstojníkov, 18 rotmajstrov a 34 poddôstojníkov z povolania. Skladal sa z I/31 del. oddielu (1/31, 2/31 a 3/31 batéria) a II/31 del. oddielu (4/31, 5/31 a 6/31 batéria). I/31 oddielu velil mjr.del. Štefan Beniač a II/31 oddielu mjr.del. Ján Kučera. Každý oddiel mal 3 batérie po 4 ľahkých húfniciach vz. 14/19 kalibru 100 mm. Spolu teda disponoval 24 hlavňami. Ľahké húfnice vz. 14/19 boli obratné zbrane s dostrelom 9 800 m. Boli však skonštruované na začiatku prvej sv. vojny výhradne pre hipomobilnú trakciu. Ich najväčšou nevýhodou, okrem zastaranej koncepcie, bola absencia protitankovej munície, čo húfniciam neumožňovalo viesť boj s obrnenými vozidlami.¹³ 13. apríla bol pluku podriadený nemecký 3. delostrelecký oddiel 711. del. pluku (mjr. Schutnagis), ktorý tvorili 1/777, 7/248 a 2/294 delostrelecká batéria. Prvá batéria bola vyzbrojená mažiarmi kalibru 210 mm, druhá 150mm húfnicami a tretia 105mm d'alekonosnými

⁸Rozhovor... ref. 6, s. 2.

⁹Tamže; Z galérie nositeľov železného kríža (Delostrelci proti tankom a pechote). In: Stráž vlasti, 2, 1944, č. 6, s. 12; BALÁŽ, M.: Zo spomienok Michala Švarbalíka. In: Bojovník, 68, 2003, č. 23, s. 8.

¹⁰SA M. Lacko, Spomienky bývalého príslušníka Delostreleckého pluku 31 Michala Švarbalíka, s. 2.

¹¹Rozhovor... ref. 6, s. 2; Andrej Škvarek...ref. 7; BALÁŽ, ref. 9.

¹²VHA Trnava, MNO (dôv.), šk. 190, e.č. 240, del.pl. 31, Čís.: 533/Dôv.1942, SV. 27. 6. 1942.

¹³30. júla 1941 boli z húfnice vz. 14/19 vykonané pokusné strelby na sovietske tanky BT-7 a T-34. Nárazový granát na obidvoch tankoch pretrhol pásy a obidva tanky silne nadvihol (BT-7 bol takmer vyvrátený). Pancier T-34 sa preraziť nepodarilo. Pribojné strelivo nemohlo byť z bezpečnostných dôvodov vyskúšané. VHA Trnava, VA – 1941, šk. 1, sign. 3, Ladislav, Č.: 116.185/Taj.del.1941, SV. 31. 7. 1941; KLIMENT, CH.: Slovenská armáda 1939 – 1945. Plzeň, 1996. s. 151.

kanónmi. Nemecký oddiel svojou výzbrojou doplnil a posilnil bojové možnosti slovenského del. pl. 31.¹⁴

Pluk bol rozdelený na tri delostrelecké skupiny, ktoré tvorili priamu podporu troch bojových skupín pechoty nemeckej 76. pešej divízie. Severnej bojovej skupine mjr. Weissmanna bol ako 1. delostrelecká skupina pridelený nemecký 3/711 del. oddiel. Táto skupina mala na starosti aj paľbu na ďaleké ciele v úseku celého del. pl. 31. Strednej skupine plk. Grünera bol ako 2. del. skupina pridelený II/31 del. oddiel a južnej bojovej skupine plk. Witkopfa ako 3. del. skupina I/31 del. oddiel. Obidve skupiny mali byť schopné podporiť paľbou aj susedné bojové skupiny nemeckej pechoty severne a južne od svojich úsekov. Palebné postavenia mali byť zaujaté a pohotovosť dosiahnutá do 7.00 h. 14. apríla, keď sa malo začať so zastreľovaním jednotlivých batérií. Zastreľovanie sa malo uskutočniť len jedným delom z batérie s maximálnym počtom rán 30. Palebné postavenia diel mali byť čo najskôr zakopané do zeme tak, aby mohli strieľať aj na najväčšie diaľky. Pre pozorovateľne i delá sa mali vybudovať bezpečné kryty proti črepinám. Všetky kryty, pozorovateľne, brázdy po kolesách a chodníky mali byť dôkladne zamaskované proti vzdušnému pozorovaniu. Bolo nepripustné rozoznať batérie nad 50 m. V noci sa malo dávať pozor na ohne a cez deň na dym. Palebné postavenia mali byť strážené vo dne i v noci. Stanovište veliteľa pluku i veliteľa 1. del. skupiny bolo v obci Ternovaja. Veliteľstvo 2. del. skupiny bolo v lese neďaleko stanovišťa plk. Grünera a 3. skupiny v lese blízko stanovišťa plk. Witkopfa pri obci Bairak. Pozorovateľne mali zaručiť bezpečné pozorovanie celého prideleného priestoru pred nemeckou pechotnou líniou. Munícia pluku bola uskladnená v kolchoze Ternovaja (1 800 granátov) a v obci Veseloje (2 000 granátov).¹⁵

Del. pl. 31 vymenil nemecké delostrelectvo v asi 12 km širokom úseku nemeckej obrany na čiare Ternovaja – Bairak – Kupevachy na západnom brehu rieky Donec. Pred postaveniami pluku boli obranné pozície nemeckej pechoty, ktoré sa však slovenským delostrelcom zdali „*pomerne slabo obsadené*“. Pluk mal v spolupráci s nemeckou pechotou tieto pozície udržať.¹⁶ Nemecká obrana obklopovala sovietske predmostie na vyššom západnom brehu Donca, ktoré bolo pozostatkom zimných bojov. Postavenia slovenských delostrelcov boli tak blízko prvej línie, že vojaci niekedy počuli stonanie ranených nemeckých pešiakov. 4/31 batéria si napríklad vybudovala postavenia na okraji širokého lesného prieseku, ktorý sa tiahol pozdĺž frontovej línie. Bunkre, spojovacie zákopy a palebné postavenia húfnic vybudovali priamo v lese juhovýchodne od obce Ternovaja. Les oproti postaveniam batérie bol preplnený padlými červenoarmejcami zo zimných bojov, čo svedčilo o opakovaných neefektívnych útokoch sovietskej pechoty bez účinnej podpory delostrelectva. Slovenskí vojaci a dôstojníci nechápali takýto „bohupustý“ spôsob boja a pri pohľade na to množstvo mŕtvych sa ich zmocňovala tieseň.¹⁷ Rovnako smutný obraz bolo možné vidieť takmer v celom úseku pluku. Množstvo voľne ležiacich mŕtvol predstavovalo hrozbu, že sa stane živnou pôdou epidémií. Pplk. Pichl preto veliteľom nariadil, aby mŕtvolami sovietskych vojakov, „*ktorých je húfnie v priestoroch palebných postavení a pozorovateľní*“, dali civilistom a zajatcom zakopať. Zdochlíny koní mali byť z postavení odtiahnuté a tiež zakopané.¹⁸

V týchto postaveniach sa však batérie pluku dlho nezdržali, pretože pplk. Pichl sa onedlho rozhodol presunúť palebné postavenia o 2 – 3 km dozadu. 4/31 batéria sa tak napríklad stiahla do husto zarastenej muldy (krikmi a stromami zarastený široký úval vymletý vodou v hlinitom teréne) nad okraj dediny Ternovaja. V nových postaveniach boli vybudované bunkre so strechou z masívnych dubových brvien, spojovacie zákopy i palebné posty húfnic. Húfnice i bunkre boli dôkladne maskované vetvami. Pplk. Pichl si nechal vybudovať svoje veliteľské stanovište pri

¹⁴VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 17, 1942, i.č. 66, Del. pl. 31, Čís.: 308/Taj.1942. SV, 13. 4. 1942.

¹⁵Tamže.

¹⁶Z galerie ... ref. 9.

¹⁷VHA Trnava, ŠZ, X-420, GAJDOŠ, P.: Spomienky príslušníka 2. československej paradesantnej brigády v ZSSR; I. časť – Na východnom fronte a prechod k Červenej armáde v máji 1942 pri Charkove. s. 5-7.

¹⁸VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 17, 1942, i. č. 66, Del. pl. 31, Čís.: 308/Taj.1942. SV, 13. 4. 1942.

Vojenská história

Hipomobilný delostrelecký pluk sa presúva na území bývalého Sovietskeho zväzu. Každú húfnicu vz. 14/19 s kolesňou (sedia na nej traja vojaci) ťahajú tri páry silných koní. (Od Tatier po Kaukaz)

ceste asi 400 m severne od kóty 207.0 na západnej strane obce Ternovaja, ktorá bola široko rozložená v menšej kotline.¹⁹ V nových postaveniach sa batérie pluku hneď zastrieľali na sovietske pozície, pričom takmer úplne zničili obce Varvarovka a Bairak. Sovietske delostrelectvo sa zasa snažilo zastrieľat' na postavenia slovenských delostrelcov. Jeden sovietsky granát zasiahol bunker spojovacej čaty 4/31 batérie, kde sa práve nachádzal jeden poddôstojník. Bunker vyletel do vzduchu, no poddôstojníkovi sa akoby zázrakom vôbec nič nestalo. Prvé straty však pluk zaznamenal už 10. apríla, keď zahynuli 3 vojaci. Jeden stúpil na mínu a zvyšní dvaja zahynuli v palbe sovietskeho delostrelectva. Vojaci totiž nemali bojové návyky. Dôstojníci ich preto niekedy museli doslova nútiť, aby sa počas nepriateľskej palby kryli v okopoch.²⁰

Veliteľ pluku si prezrel palebné postavenia batérií a pozorovateľne 27. apríla. Zistil menšie nedostatky, na ktoré podriadených upozornil rozkazom. Pozorovateľom nariadil sledovať sovietske pozície od svitu do súmraku, spojárom udržiavať disciplínu na telefónnych linkách a prvým dôstojníkom batérií zdokonaľiť sústredené palebné prepady na sovietske pozície. Príslušníkom pluku prikázal povinne zdravit' nemeckých dôstojníkov a zakázal im kvôli nebezpečenstvu mín brať do rúk podozrivé predmety. Žiadal od nich „bezzvadný výstroj“ pri opustení palebných postavení a „bezpodmienečne bezzvadné bojové chovanie v teréne“. Za vzorný poriadok v palebnom postavení pochválil 1/31 a 2/31 batériu, naproti tomu 3/31 batériu (npor.del. Jozef Krajcar) I/31 oddielu pokarhal za „chaotické pomery, najmä čo sa týka disciplíny, poriadku u diel a poriadku v ubikáciách“. Na záver veliteľov vyzval k zachovaniu dobrej povesti pluku:

„Vynasnažte sa, aby som vysokú pochvalu, ktorú pluk dnes pri návšteve veliteľa armády obdržal, mohol som tlumočiť všetkým príslušníkom bez výnimky. Máme veľmi dobrú až výbornú povest' a naše námahy a výkony sú uznané. Jednajte tak, aby sme túto dobrú povest' nielen udržali, ale všetkými prostriedkami zvýšili.“²¹

Do začiatku mája 1942 vykonávali batérie pluku minimálnu bojovú činnosť. Streliva bol dostatok, hoci sa o jeho prísun starala nemecká strana, ktorá ľahké húfnice vz. 14/19 ani nemala vo výzbroji. To svedčí o dobrej organizácii zásobovania frontových jednotiek. Horšie to však bolo s čistotou a morálkou. Už v prvých bunkroch, obsadených po nemeckých delostrelcoch,

¹⁹GAJDOŠ, ref. 17, s. 7; GAJDOŠ-BREZA, J.: Kraje a vojaci. Bratislava, 1943. s. 88-89.

²⁰BYSTRICKÝ, J.: Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942). In: Vojenská história, 3, 1999, č. 4, s. 35; GAJDOŠ, ref. 17, s. 7, 10.

²¹VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 17, 1942, i.č. 66, Del. pl. 31, Čís.: 363/Taj.1942. SV, 27. 4. 1942.

Vojenská história

vojaci nachytali vši. V prvých líniách nemali možnosť venovať sa osobnej hygiene, takže boli neoholení a špinaví. Keď meškali dodávky proviantu, hladovali. Zbrane však boli naproti tomu udržiavané v čistote. Morálka upadala medzi dôstojníkmi i vojakmi. Nikto z nich ešte nezažil frontové nasadenie. Nedostatok správ z domova a blízkosť „horiaceho pekla“ pôsobili na nich veľmi deprimujúco. Vojaci si krátili dlhé chvíle spevom a debatami v bunkroch. Niektorí však tento psychický tlak neunesli a dezertovali.²² Väčšina vojakov depresiu postupne prekonala a zvykla si na frontové pomery. Niektorí sa dokonca odvážili vyhľadávať mŕtvolu sovietskych vojakov pred bojovou líniou, aby si zaobstarali výstroj, ktorá sa vo vlhkom počasí rýchlo opotrebovala. Išlo najmä o obuv a nohavice, ktoré boli v lepšom prípade nahrádzané nemeckými. Napriek týmto problémom pluk do 5. mája nezaznamenal ťažké straty. Za necelý mesiac frontového nasadenia padlo len 5 a ranených bolo 9 vojakov.²³ Pluk ale dovtedy nezažil žiadny väčší útok. Slovenské MNO napriek tomu pplk. Pichla nepochválilo, ale naopak, menovalo namiesto neho do čela pluku plk.del. Quida Dotzauera.²⁴ Ten preberal velenie od pplk. Pichla práve v čase, keď Červená armáda zahájila masívnu ofenzívu.

NEMECKÉ A SOVIETSKE OFENZÍVNE PLÁNY

Rozsiahle ofenzívne akcie pripravovali na jar 1942 obidve bojujúce strany. Nemci sa po zastavení sovietskeho zimného ťaženia opäť chystali prevziať strategickú iniciatívu. *Wehrmacht* už ale nebol schopný útočiť na celom fronte. Veľká ofenzíva bola preto naplánovaná len v južnej časti frontu. Ciele tejto ofenzívy boli rýdzo ekonomické: ropa a nerastné suroviny z Kaukazu. Hitler ovplyvnený názormi svojich ekonomických expertov presviedčal svojich generálov, že bez kaukazskej ropy Nemecko nemôže pokračovať vo vojne. Tento názor sa ukázal ako mylný, pretože Nemecku sa nepodarilo získať kaukazskú ropu, a napriek tomu pokračovalo ďalšie tri roky vo vojne. Nemecká generalita nebola nadšená predstavou „postupu jedného krídla hlboko do nepriateľského územia bez akéhokoľvek súčasného tlaku na jeho stred“, ale *Wehrmacht* už na viac nemal a Hitler presadil svoju vôľu.²⁵ Aby sa mohla veľká letná ofenzíva uskutočniť, bolo nevyhnutné získať v priestore Charkova východiskovú základňu pre postup v smere Kaukaz – Stalingrad. Hitler preto smernicou č. 41 nariadil rozbiť sovietsky výbežok frontu západne od Izjumu. Tento výbežok južne od Charkova predstavoval pre Charkov stálu hrozbu. Veliteľ skupiny armád *Juh* poľný maršal von Bock vypracoval plán s krycím názvom FRIDERICUS. Podstatou plánu bolo odrezať izjumský výbežok sústredenými útokmi zo severu i z juhu a obkľúčené sovietske vojská zničiť. Zo severu od Charkova mala zaútočiť 6. armáda (gen. von Paulus) a z juhu od Slavianska armádna skupina gen. von Kleista s časťami 1. pancierovej a 17. armády. Bol to jednoduchý plán, ktorý sa osvedčil vo viacerých obkľúčovacích bitkách v lete 1941.²⁶

²²PRIELOŽNÝ, P.: Šifra VS (Z neznámych stránok životopisu poručíka Ladislava Pfliegela). In: *Republika*, 2, 25. 8. 1995, č. 34, s. 3; Rozhovor... ref. 6, s. 2.

²³BYSTRICKÝ, ref. 20, s. 36.

²⁴Pplk. Dotzauer mal rovnako ako pplk. Pichl nemeckú národnosť. Slovenské MNO do funkcie veliteľa del. pl. 31 vybralo dôstojníka nemeckej národnosti pravdepodobne s tým zámerom, aby mohol ľahšie a rýchlejšie komunikovať so svojimi priamymi nadriadenými. Rovnaký postup bol zvolený aj v júni 1941 pri výbere veliteľa *Rýchlej skupiny*, ktorým sa stal tiež dôstojník nemeckej národnosti plk.gšt. Rudolf Pilfousek. Plk. Quido Dotzauer bol na rozdiel od týchto dvoch dôstojníkov slovenský Nemec. Plk. Pilfousek i pplk. Pichl boli českí Nemci, ktorí zostali dobrovoľne slúžiť v slovenskej armáde. Pplk. Karol Pichl dokonca ani nevedel po slovensky. „Nikto ho nemal rád. Bol drzý, surový a nie dosť múdry, schopný... Strašne túžil po bojovej sláve.“ Radšej sa stretával s nemeckými dôstojníkmi ako s dôstojníkmi vlastného pluku. Slovenskí dôstojníci ho preto nemali radi. Jeho štáb navyše tvorili takmer výlučne slovenskí Nemci. (GAJDOŠ, ref. 17, s. 8). Medzi vojakmi bolo tiež známe, že „je mu milší jeho pes vĺčiak, ako život slovenského vojaka“. FALŤAN, S.: *Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom zväze*. Bratislava, 1957. s. 59.

²⁵LIDDEL HART, ref. 4, s. 265-268.

²⁶CARELL, P.: *Operace Barbarossa*. Plzeň, 1996. s. 59-60.

Nemecké velenie však netušilo, že v rovnakom priestore pripravuje v tom istom čase svoju veľkú ofenzívu aj Červená armáda. O tom, či útočiť alebo neútočiť, sa vo vedení ČA živo diskutovalo v marci 1942. Stalinov zástupca na komisariáte obrany maršal Boris M. Šapošnikov a vtedajší náčelník generálneho štábu maršal Alexander M. Vasilievskij odporúčali zotrvať v prvom polroku 1942 v strategickej obrane. Bolo im jasné, že ťažké straty z leta 1941 i neúspešného zimného ťaženia nie je možné v najbližšej dobe nahradiť v požadovanej kvalite. Obidvaja tiež predpokladali, že Nemci sa v lete 1942 opäť pokúsia dobyť Moskvu. Veliteľ *Juhozápadného smeru* maršal Semjon K. Timošenko naproti tomu predložil plán rozsiahlej ofenzívy na juhu, ktorá mala dosiahnuť líniu Gomel' – Kyjev – Čerkassy – Pervomajsk – Nikolajev. Jej strategickým cieľom bola likvidácia všetkých nepriateľských síl v uvedenom priestore. Ofenzíva takýchto rozmerov bola zamietnutá, ale Timošenko predložil nový plán obkľúčenia a znovudobytia Charkova dvojitým úderom z oblasti Izjumu na juhu a z Volčanska na severe. Cieľom útoku bolo získaním uhoľnej základne Donbasu posilniť sovietsky zbrojný priemysel. Tento plán podporil aj Stalin.²⁷

Timošenko plánoval obkľúčiť nemeckú 6. armádu pri Charkove a útočiť ďalej na Dnepropetrovsk a Záporožie. Cez tieto dve mestá viedli cesty a železnice k dolnému toku Dneper, ktorú už ďalej na juh nebolo možné prekročiť. Prostredníctvom týchto komunikácií boli zásobované nemecké armády v Doneckej panve a na Kryme. Strata Dnepropetrovska a Záporožia by preto na južnom krídle nemeckého frontu vyvolala katastrofu.²⁸ Charkov bol dôležitým správnym a priemyselným centrom bývalej sovietskej Ukrajiny, ktorého výstavbu sovietske vedenie podporovalo na úkor Kyjeva. Boli tu vystavané moderné štrnásťposchodové mrakodrapy slúžiace politickému a vojenskému vedeniu. Hoci bolo mesto vojnou dosť poškodené, stále v ňom žilo vyše 800 000 ľudí.²⁹ Veľké továrenské haly ale zostali prázdne, pretože všetko strojné zariadenie bolo evakuované. Opustené haly Nemci využívali ako obrovské sklady zásob všetkého druhu. Charkov slúžil ako obrovské zásobovacie stredisko pre celý južný front.³⁰ Jeho dobytie Červenou armádou by vážne ohrozilo stabilitu nemeckého južného frontu, i osud nemeckej letnej ofenzívy. Timošenko naplánoval svoju ofenzívu na začiatok mája 1942. V rovnakom čase zasa plánovali Nemci rozbiť „izjumský výbežok“. Do poslednej chvíle nebolo jasné, kto preteký o čas vyhrá.

Sovietska strana sa prípravy na ofenzívu ani nesnažila utajiť. Sovietske letectvo viackrát bombardovalo sklady i letisko v Charkove. Na konci apríla 1942 sovietske lietadlá dokonca zhadzovali letáky, kde seabedome tvrdili, že Charkov bude onedlho oslobodený a Červená armáda v ňom bude mať 1. mája 1942 slávnostnú prehliadku. Letáky boli zároveň priepustkou na prebehnutie na sovietsku stranu.³¹ Dôstojníci i vojaci pluku nemali veľkú chuť bojovať proti Červenej armáde, ale ani ísť do zajatia. Z dôstojníkov pred začiatkom sovietskej ofenzívy vážne uvažoval o prebehnutí na stranu ČA iba dôstojník 2/31 batérie por.del. Ladislav Pfliegel. Na začiatku mája 1942 napísal domov list, že chce pred začatím nemeckej ofenzívy prebehnúť s ôsmimi dôstojníkmi k ČA.³² Ostatní však veľmi rýchlo cúvli a dezertovať napokon odmietli. Vážne výhrady mal proti vojne aj prvý dôstojník 4/31 bat. por.del. Pavol Gajdoš. Keď katolícky vojenský duchovný pluku por.duch. Ignác Tönhäuser vyzval vojakov na spoved', vyspovedal sa. Kňazovi počas spovede otvorene povedal, že má bojovať „proti nepriateľovi, ktorého... za nepriateľa nepovažoval“. Jasne povedal, že za záujmy Nemcov nie je „ochotný obetovať seba a ani vlas svojich podriadených“. Por. Tönhäuser mu dal bez slova rozhrášenie. S bojom proti

²⁷WANNER, ref. 3, s. 468; VOLKOGONOV, D.: Triumf a tragédia 2 (politický portrét J. V. Stalina). Bratislava, 1990. s. 211-212; BAGRAMJAN, I. CH.: Na cestě k vítězství. Praha, 1982, s. 49, 51.

²⁸Tamže, s. 62-63; CARELL, ref. 26, s. 367.

²⁹GAJDOŠ-BREZA, ref. 19, s. 40, 60, 71.

³⁰Spomienky... ref 10, s. 3; CARELL, ref. 26, s. 367.

³¹Spomienky... ref. 10, s. 3; BALÁŽ, ref. 9.

³²PRIELOŽNÝ, ref. 22.

ČA teda nesúhlasil, ale o prebehnutí na jej stranu tiež neuvažoval.³³ Veľmi podobne zmýšľali aj ostatní príslušníci pluku.

Evanjelický duchovný pluku por.duch. Julius Szépeši (Szepesi) takmer každý deň navštevoval vojakov evanjelického vierovyznania pri jednotlivých batériách (v pluku ich bolo 156). Pri rozhovore s pplk. Pichlom na margo morálky vojakov konštatoval: „*Duch vojakov výborný, disciplína bezvadná. Len strava je slabá.*“ Dobrá nálada medzi vojakmi pretrvávala aj na začiatku mája, hoci bola „*strašná zima*“ a snežilo. 10 mája bol por. Szépeši počas návštevy 5/31 batérie ranený črepinou mínometnej strely, ktorá vybuchla asi 20 m od neho. Napriek tomu na druhý deň vysluhoval svojim vojakom Večeru pánovu. Keď o 6.00 h ráno vyrazil z veliteľstva pluku k 1/31 a 2/31 batérii, celou cestou ho ostreľovalo sovietske ťažké delostrelectvo. Potom prišiel k 4/31 batérii, aby sa aj u nej mohlo vyspovedať asi 18 vojakov evanjelického vyznania. Provizórny oltár mu vojaci urobili z debničiek na streľivo, ktoré prikryli dekou. Na ne kňaz položil fľašu vína a nakrájané chleby. Vojakom rozdal modlitebné knižky a začali spolu spievať. Spoveď ešte nestihli dokončiť, keď sa na oblohe zjavilo sovietske prieskumné lietadlo. O chvíľu spustilo paľbu sovietske delostrelectvo. Hneď druhý granát odtrhol na jednej húfnici koleso a zranil 6 mužov jej obsluhy. Por. Szépeši všetko zhrnul do deky a rýchlo utiekol s chlebom aj s vínom z postavenia batérie. Vojakom všetkých batérii bol vyhlásený poplach. Všetci zaujali svoje miesta očakávajúc ohlásený sovietsky útok.³⁴

V ten deň to bol ešte planý poplach, hoci ťažká delostrelecká paľba pokračovala aj popoludní. Pozorovateľ 3/31 batérie ale podvečer zo svojej predsunutej pozorovateľne ďalekohľadom sledoval sovietske prípravy na útok. Zistil dokonca aj prisun vodky pre prvosledové jednotky. Slováci sa tak i tu stretli s praxou Červenej armády povzbudiť odvahu vlastných vojakov pred útokom alkoholom. 3/31 batéria mala istú výhodu, pretože jej palebné postavenia boli umiestnené na malej vyvýšenine. Všade naokolo bol totiž rovinný terén s niekoľkými malými kopcami. Jedinými výraznejšími orientačnými bodmi boli budovy kolchozu a sovchozov. Sovietske prípravy na útok registrovali aj u 2/31 batérie. Deň pred útokom bol telefonista batérie na predsunutej pozorovateľni. Pozorovateľňa bola v podstate len provizórnym bunkrom v kope hnoja, asi pol kilometra pred palebným postavením batérie. V tomto bunkri bol umiestnený periskop, cez ktorý sa pozorovala činnosť na nepriateľskej strane. Informácie sa telefonicky hlásili veliteľovi batérie. Kvôli utajeniu pred nepriateľom sa na ňu mohlo chodiť len potme a za tmy sa aj vracalo.

Asi deň, či dva, pred útokom poslal por. Pfliegel dvoch zo svojich spojárov tesne k frontovej línii, aby na okraj lesa k nemeckým predným zákopom zaviedli spojenie k novej pozorovateľni. Spojári prišli k porastenému svahu mladou dubinou, kde boli ukryté nemecké guľomety. Nemci ich poslali na miesto, kde bola pozorovateľňa nemeckej batérie. Slováci boli zdesení, „*lebo to bola iba jama, asi dva krát dva metre, čo z ruského ťažkého dela vybil granát.*“ „*Nemci tu neurobili žiaden bunker, žiadny kryt!*“ Zaviedli tam teda telefón. Keď prišli na pozorovateľňu k por. Pfliegelovi, stk. Andrej Škvarek mu hlásil: „*Pán poručík, nemáte žiadne bunkre, len jamu od trychtýru! Keď prídu Rusi a zrobia útok – bude zle!*“ Pfliegel ostal zarazený, ale nepodnikol nič. Išiel spať a vojakom povedal, aby ho nevyrušovali. Pred večerom toho istého dňa bolo na rozkaz veliteľa delostrelectva vykonané striedanie predsunutých pozorovateľov.³⁵ Svoje veliteľské stanovište si musel z pravého úseku pluku do vedľajšieho ľavého pásma presunúť aj veliteľ I/31 del. oddielu mjr.del. Štefan Beniač. So svojím štábom sa presunul do Bairaku, kde mal svoje stanovište aj veliteľ úseku nemeckej pechoty. V Bairaku však tiež neboli pripravené protiletcké kryty. Tie nemeckí pešiaci vykopalí s veľkou neochotou až na urgenciu

³³GAJDOŠ, ref. 17, s. 9.

³⁴VHA Trnava, MNO (dáv.), šk. 190, Denník evanjelického duchovného od 24. 4. – 28. 8. 1942, s. 4-11; Rozhovor... ref. 6, s. 2.

³⁵LACKO, M.: Skaza delostreleckého pluku 31 pri Charkove. In: Historické rozhľady, 2004, č. 1, s. 168-169.

Vojenská história

mjr. Beniača u plk. Witkopfa. Kryty boli napokon v priebehu noci vybudované a mjr. Beniač si stihol pripraviť a zamieriť aj paľby všetkých batérií. To ešte netušil, že hneď na druhý deň ráno využije protiletectký kryt i pripravené paľby.³⁶

SOVIETSKA OFENZÍVA

Maršal von Bock plánoval zahájiť operáciu proti izjumskému výbežku 18. mája. Na svitaní 12. mája 1942 však mohutná delostrelecká príprava ohlásila začiatok sovietskej ofenzívy. Maršal Timošenko vyhral preteky o čas a s „*prekvapivo mohutnými silami*“ zaútočil na 6. armádu gen. Paulusa z dvoch smerov. Zo severu útočila na nemecký XVII. zbor (gen. Hollidt) a LI. zbor (gen. Von Seydlitz-Kurzbach) sovietska 28. armáda s časťami susednej 21. a 38. armády. Proti 6 nemeckým divíziám dvoch zborov zaútočilo 13 streleckých a 3 jazdecké divízie, 9 tankových a 1 motorizovaná brigáda. Úderné zoskupenie malo 354 tankov. Z izjumského výbežku na juhu útočili proti VIII. zboru (gen. Heitz) a rumunskému IV. zboru (gen. Dragulina) sovietska 6. a 57. armáda. Iba 6 nemeckých a rumunských peších divízií (z toho štyri rumunské) muselo bez jediného tanku čeliť presile 10 streleckých, 3 jazdeckých divízií, 11 tankových a 2 motostreleckých brigád so 475 tankmi.³⁷ Napriek ťažkým stratám z leta 1941 a „zimného ťaženia“ sa podarilo na útok sústrediť pomerne početné tankové a delostrelecké sily. Útok na Charkov sa zúčastnili 3 tankové zbory (21., 22. a 23. tz), 9 samostatných tankových brigád (5., 6., 7., 10., 37., 38., 42., 87. a 90. TB) a 29 delostreleckých plukov. Tieto útvary mali na začiatku ofenzívy spolu 925 tankov (z toho 80 ťažkých KV-1, 239 stredných T-34 a 117 anglických stredných Mk II Matilda), čo v lete 1941 predstavovalo silu jedného mechanizovaného zboru. Nové tankové zbory boli menšie, ale pohyblivejšie a lepšie ovládateľné. Na podporu útočiacich síl bolo pripravených aj 2 860 diel a mínometov.³⁸

Sovietska 28. armáda (genpor. Dmitrij Ivanovič Rjabyšev) disponovala spolu 6 streleckými a 3 jazdeckými divíziami, 5 tankovými a jednou motostreleckou brigádou. Armáda mala spolu 225 tankov, z toho 33 bolo ťažkých KV-1 a 96 stredných T-34. V prvom slede mali útočiť štyri strelecké divízie (175., 169., 244. SD a 13. GSD) a v druhom slede dve (38. a 162. SD). Tankové brigády boli rozdelené na priamu podporu streleckých divízií, namiesto toho, aby boli nasadené koncentrovane na rozhodujúcom úseku. V severnej časti úseku 28. armády bola pripravená na útok na Ternovaju 175. SD. Keďže mala útočiť cez lesnatý terén, nemala priamu podporu tankov. V jej tyle bola ale sústredená 6. TB so 46 tankmi (10 KV-1, 20 T-34 a 16 ľahkých T-60), ktorá bola v prípade potreby pripravená poskytnúť divízii pomoc. Južne od 175. SD nastúpila proti Bairaku 169. SD s priamou podporou 84. TB. Brigáda mala tiež 46 tankov v rovnakom zložení ako 6. TB. Ďalej na juh bola pripravená 244. SD s priamou podporou 57. TB. Táto brigáda bola odvelená k 28. armáde od 23. tz (57., 130. a 131. TB) sovietskej 6. armády. Mala 44 tankov (18 T-34, 16 T-60 a 10 Mk. III Valentine). Na južnom krídle armády stála 13. GSD pripravená na útok na Kupevachy. Podporu jej zabezpečovala 90. TB, ktorá mala rovnako ako 6. a 84. TB

³⁶VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/28, List Q. Dotzauera plk. Elemírovi Lendvayovi, 3. júl 1942; Z galérie... ref. 9.

³⁷CARELL, ref. 26, s. 327; http://rkkaww2.armchairgeneral.com/battles/kharkov1942/tabKharkov_05.html.

³⁸MOSKALENKO, K. S.: Na juhozápadnom smere (1). Bratislava, 1985. s. 130-131; PEJČOCH, I. – SPURNÝ, S.: Obrnená technika 3 (SSSR 1919 – 1945, I. časť). Praha, 1999. s. 73. K 1. máju 1942 mala Červená armáda spolu 25 tankových zborov (každý s tromi tankovými brigádami) a 189 tankových brigád (z toho 114 samostatných). Tankové divízie sa už od konca roku 1941 kvôli nedostatku tankov nebudovali. V bojujúcich armádach sa nachádzalo 4 065 tankov (1 995 ľahkých T-26, BT-7, T-38, T-40 a T-60, a 2 070 stredných T-34 a ťažkých KV). Ďalšie tanky boli v zálohe hlavného veliteľstva. *Wehrmacht* mal k tomu istému dátumu na východnom fronte 3 164 tankov a samohybných diel. Tamže, s. 72-73.

tabuľkový počet 46 tankov. Po prelomení nemeckej obrany mala prejsť do útoku „skupina rozvinutia úspechu“. Tvorili ju 3. gardový jazdecký zbor (5., 6. GJD a 32. JD), 34. MB a iba jediná 6. GTB so 43 tankmi (3 KV-1, 18 T-34, 12 T-60, 7 BT, 2 ukoristené PzKpfw III a 1 T-26). Rozdelenie tankových brigád medzi strelecké divízie oslabilo údernú silu 28. armády, čo sa prejavilo už počas prvého dňa sovietskej ofenzívy.³⁹

Divízie 28. armády boli rovnako ako jej tankové brigády doplnené na tabuľkové počty ľudí i výzbroje. Napríklad 175. strelecká divízia genmjr. Alexandra Demjanoviča Kulešova (560., 632. a 728. strel. pluk) mala 5. mája 1942 až 11 115 ľudí, 2 089 koní, 8 506 pušiek, 582 samopalov, 360 guľometov, 89 protitankových pušiek, 18 protitankových kanónov kalibru 45 mm, 162 mínometov (72 kalibru 50 mm, 78 kalibru 82 mm a 12 kalibru 120 mm) a 33 diel (25 kalibru 76,2 mm a 8 kalibru 122 mm). Divízia sa formovala v decembri 1941 v Uralskom vojenskom okruhu a skladala sa najmä zo Sibírčanov, Baškircov a Tatárov. Mnohí z nich boli tesne predtým prepustení z pracovných táborov. Velitelia jednotiek boli väčšinou prevelení z frontu alebo prišli z nemocníc, takže mali bojové skúsenosti. Divízia spočiatku nemala prakticky žiadne zbrane (každý prápor mal v priemere iba 8 – 10 pušiek a 1 guľomet), čo spôsobovalo vážne problémy pri výcviku. V marci 1942 bola 175. SD premiestnená do Kurskej oblasti. Tu bola vyzbrojená a v polovici apríla zaujala obranu na fronte v úseku Starici – Varvarovka. Až do zahájenia ofenzívy jednotky divízie posilňovali obranu a cvičili rozvinutie na útok a útok na obývané miesta. 27. apríla od jej 632. strel. pluku dezertovali 3 vojaci, ale inak bola morálka na dobrej úrovni.⁴⁰

Jar roku 1942 vzbudzovala v radoch Červenej armády veľké nádeje. Úspešnou zimnou protiofenzívou pri Moskve prešla iniciatíva na sovietsku stranu. Dôstojníci i vojaci ČA boli presvedčení, že *Wehrmacht* bude v priebehu tohto roku porazený a sovietske územia okupované Nemcami budú oslobodené. Sovietske vojská boli doslova „*zachvátené predofenzívnou horúčkou*“. Všetci verili v úspech novej ofenzívy a v opätovné dobytie Charkova. Sebadôveru sovietskeho velenia potvrdzovala i skutočnosť, že čelným jednotkám divízií prvého sledu boli pridelení civilisti z Charkova, ktorí mali vojakom robiť v meste sprievodcov. Prebiehal intenzívny nácvik útočných akcií i boja proti tankom. Charkov bol na začiatku mája 1942 ako zaklínadlo. Toto slovo sa neustále valilo na sovietskych vojakov z úst politických pracovníkov, agitátorov, násteniek i vojenských novín. Sovietska propaganda bola účinná. Takmer nikto nepochyboval o úspechu pripravovanej ofenzívy.⁴¹

Sovietsky útok sa začal ráno 12. mája 1942 o 6.30 h silnou delostreleckou prípravou, ktorej v priebehu noci predchádzali útoky sovietskych nočných bombardérov na Peľkovce, Bairak a Kupevachy. Bol náhly a mohutný, takže ho nebolo možné hneď zastaviť. Nemecké línie boli prevalcované. Rovnako ako v priebehu sovietskeho „zimného ťaženia“ sa však mnohé nemecké oporné body v tých útočiacich sovietskych vojsk nevzdávali, ale húževnato bojovali v obkľúčení a spomaľovali tak tempo útoku.⁴² V centre ofenzívy sovietskej 28. armády sa ocitol aj slovenský del. pluk 31. Palebné postavenia batérií, pozorovateľne a veliteľské stanovišťa pluku boli od 6.30 do 7.30 h pod ťažkou paľbou sovietskeho delostrelectva. Ešte v priebehu delostreleckej prípravy prileteli o 7.10 h skupiny sovietskych bombardovacích a bitevných lietadiel, ktoré dopĺňali delostreleckú prípravu. Najťažšie nálety boli podniknuté v okolí obce Bairak, kde mal pozorovateľňu veliteľ I/31 del. oddielu mjr. Beniač a veliteľ 2/31 batérie npor.del. Jozef Koreň.⁴³

³⁹http://militera.lib.ru/memo/russian/ryabyshev/_di/05.html, RJABYŠEV, D., I.: Pervyj god vojny (V Charkovskom sraženíji); http://rkkaww2.armchairgeneral.com/battles/kharkov1942/tabKharkov_05.html.

⁴⁰MASLOV, A. A.: Zajati sovětští generálové. (Osud sovětských generálů zajatých Němci v letech 1941 – 1945). Praha, 2004. s. 39, 282-283.

⁴¹POPEL, N. K.: V těžké době. Praha, 1963. s. 304-307.

⁴²CARELL, ref. 26, s. 327.

⁴³RJABYŠEV; ref. 39; Z galerie ... ref. 9; Z galerie nositel'ov železného kříža (V tankovom boji pri Charkove). In: Stráž vlasti, 2, 1944, č. 5, s. 12.

Dobre vybudované a maskované kryty a okopy však zachránili pluk pred veľkými stratami. Paľbou sovietskeho delostrelectva a leteckým bombardovaním nebola zničená ani jedna húfnica a pozorovateľňa. Nálet ešte neskončil, keď do útoku vyrazili sovietske tanky a za nimi pechota. Dôstojníkom a vojakom na pozorovateľniach pri Bairaku sa pohľad na útočiaceho nepriateľa podobal „*obrázku na rozmrvené mravenisko*“. Len v úseku del. pluku 31 slovenskí pozorovatelia narátali 60 sovietskych tankov, ktoré smerovali na postavenia medzi obcami Ternovaja a Bairak.⁴⁴

Na obec Ternovaja zaútočila dvoma plukmi neskúsená 175. SD. Jej 560. strel. pluk onedlho ovládol osadu Izbickoje a snažil sa obísť Ternovaju od severu. V boji o oporný bod Izbickoje stratil 161 mŕtvych a 627 ranených. 728. strel. pl. zaútočil na Varvarovku s cieľom obísť obec Ternovaja od východu a od juhu, bol ale zastavený. Preto bola na jeho podporu nasadená aj 6. TB (plk. A. I. Gorškov). Južne od tejto divízie útočila na nemecké línie pred Bairakom skúsená 169. SD (plk. S. M. Rogačevskij), podporovaná čerstvou 84. TB (plk. D. N. Belyj). Dva pluky tejto divízie (434. a 680. strel. pl.) viedli o Bairak celý deň ťažké boje. Južne od Bairaku útočila na výšiny 183.3 a 211.8 len nedávno sformovaná 244. SD (plk. M. S. Istomin) podporovaná 57. TB (genmjr. V. M. Aleksejev). Jej cieľom bolo obsadiť od severu Kupevachy. V úseku slovenského del. pl. 31 tak útočilo najmenej päť streleckých plukov podporovaných tromi tankovými brigádami! To bolo vyše 10 000 mužov a 136 tankov (20 KV-1, 58 T-34, 10 Mk III Valentine a 48 T-60).⁴⁵

Batérie pluku neodpovedali na sovietsky útok okamžite, pretože všetky telefónne linky od pozorovateľní a veliteľských stanovišť oddielov k postaveniam batérií boli rozstrieľané sovietskym delostrelectvom. Hneď ako bolo počuť hukot sovietskych tankov, ustúpil veliteľ južného pechotného úseku plk. Witkopf z pozorovateľne pri Bairaku „*asi 300 – 500 m do pripraveného krytu dozadu*“. Mjr. Beniač zostal na pozorovateľni sám so svojím personálom, spojkami a pátračmi. Všetkých vzal k sebe do krytu, aby ich uchránil pred delostreleckou paľbou a bombardovaním. Akonáhle bolo možné, odoslal jednu spojku z ústredne oddielu „*s rozkazom na kuse papiera, spustiť hneď ďalšie pripravené paľby*“. Druhú spojku vyslal k 2/31 batérii s rozkazom pripraviť sa proti tankom, ktoré idú na jej palebné postavenie umiestnené za pozorovateľňami mjr. Beniača a npor. Koreňa. Prvé tanky sovietskej 84. TB medzitým prekonali obranné línie nemeckej pechoty. 2 tanky sa už pohybovali po ľavej a 2 po pravej strane krytu mjr. Beniača. Prvú útočnú vlnu tvorilo 10 ťažkých tankov KV-1 a 20 stredných T-34, ktoré boli nezraniteľné nemeckými protitankovými kanónmi. Keď sa tanky vzdialili smerom na palebné postavenia batérií, dorazil do krytu spojovací dôstojník I/31 del. oddielu, ktorý pomedzi sovietske tanky opravoval so svojimi vojakmi roztrhané telefónne linky. Spojenie sa podarilo obnoviť a batérie oddielu okamžite zahájili paľbu „*na vlny postupujúcej nepriateľskej pechoty*“ a druhú vlnu sovietskych tankov (16 ľahkých tankov T-60). V priestore Bairaku útočila aj 57. TB, takže na nemecké a slovenské pozície tu postupovalo až 90 sovietskych tankov (z toho 10 KV-1 a 38 T-34)!⁴⁶

Paľbu spustili postupne aj batérie II/31 del. oddielu. Vďaka dôkladnej príprave bola paľba slovenských húfníc presná a účinná. Najprv boli napadnuté zoskupenia sovietskych tankov. Spočiatku sa zdalo, že nárazové granáty sú proti tankom neúčinné. Onedlho však jeden z predsunutých pozorovateľov pluku por.del. Ján Hrabovecký spolu s telefonistom zo svojej pozorovateľne videli, že niekoľko ľahkých tankov sa po priamych zásahoch vznietilo. Batérie potom preniesli paľbu na skupinu ťažkých tankov KV-1, ktoré tvorili čelo útočiacich síl. Boli to vylepšené KV-1 vzor 1941 s pancierom zosilneným na 100 mm, vylepšeným kanónom ZIS-2 kalibru 76,2 mm s predĺženou hlavňou a váhou 43 ton. Nemci nemali protitankovú zbraň,

⁴⁴Z galerie ... (V tankovom...), ref. 43, s. 12; Rozhovor... ref. 6, s. 2-3.

⁴⁵RJABYŠEV, ref. 39; MASLOV, ref. 40, s. 39. Každý pluk mal v priemere 2 500 ľudí. Tamže.

⁴⁶Z galerie ... (Delostrelici...). ref. 9.

ktorá by ich dokázala zničiť. Preto bez problémov prekonalí pozície nemeckej pechoty a dostali sa za niektoré slovenské delostrelecké pozorovateľne. Skupina týchto mohutných tankov stála už len asi 400 m pred pozorovateľňou por. Hraboveckého. Tanky pomaly postupovali k postaveniam delostreleckých batérií. Paľba slovenských húfníc bola presná a snáď len zázrakom sa podarilo zapáliť aj 2 z týchto tankov. Medzitým však nebezpečne blízko postúpila aj sovietska pechota. Prevalila sa cez nemecké zákopy a priblížila sa k predsunutým pozorovateľňám slovenských delostrelcov. K pozorovateľni por. Hraboveckého sa priblížila na necelých 100 m. Ten však nezaváhal a bez ohľadu na vlastné riziko privolať na túto „silnú pešiu skupinu“ paľbu svojej batérie. Sovietski vojaci ostreľovanie šrapnelmi nevydržali a dali sa na ústup do svojich pôvodných postavení.⁴⁷

Menej šťastia mal pozorovateľ 2/31 batérie por.del. Ladislav Pfliegel. Od jeho provizórnej pozorovateľne, juhovýchodne od obce Ternovaja, neboli vykopané zákopy, ktorými by sa dalo ustúpiť. Nič podobné nemali v obranných postaveniach ani nemeckí pešiáci. Nemecká pechota mala preto ťažké straty (len zajatých bolo 600 – 700) a sovietski pešiáci sa dostali až k jeho pozorovateľni. Vojak, ktorý bol spolu s ním na pozorovateľni, vystrčil z bunkra biely uterák na znak kapitulácie. Červenoarmejci ho napriek tomu zastreli. Por. Pfliegel mal viac šťastia. Vzali ho do zajatia.⁴⁸ Presná a zničujúca paľba slovenských batérií sovietsky útok medzitým zastavila. Pechota a ľahké tanky ustúpili na svoje východiskové pozície. Ťažké tanky KV-1 a stredné T-34 však stále nezadržateľne postupovali vpred.⁴⁹ Najviac ohrozené boli 1/31 a 2/31 batérie, ktoré boli vysunuté najviac vpred. Veliteľ 2/31 batérie npor. Koreň videl z pozorovateľne pri Bairaku, rovnako ako veliteľ 1/31 oddielu mjr. Beniač, že najväčšie nebezpečenstvo hrozí práve jeho batérii. Jeho pozorovateľňa bola tiež už od svitania ostreľovaná a telefónne spojenie s batériou bolo „na mnohých miestach rozstrieľané“. Vyslal preto k batérii spojku, aby spustila paľbu na sovietsku pechotu. Telefonisti medzitým natiahli novú linku, ktorá bola tiež vzápätí rozstrieľaná. Rozkaz sa ale k batérii dostal a jej paľba prinútila sovietsku pechotu zaľahnúť. Tanky však postupovali cez postavenie nemeckej pechoty a priestory pozorovateľní na palebné postavenie batérie.⁵⁰

Keďže batériu už nemal ako vyzrozumieť o blížiacich sa tankoch (telefónne spojenie bolo opäť rozstrieľané), rozhodol sa ju bez ohľadu na vlastné riziko osobne informovať o blížiacom sa nebezpečenstve. Npor. Koreň sa preplazil krovinami pomedzi sovietske tanky, ktoré boli vzdialené len 15 – 30 m a šťastne dorazil do palebného postavenia. Batériu pripravil na útok tankov. Kým sa tanky objavili, nariadil ešte strieľať do priestorov, kde ostala zaľahnutá pechota. Onedlho sa asi 300 m pred batériou objavili 3 sovietske tanky idúce v rade za sebou. Všetky štyri húfnice na ne okamžite spustili paľbu. Dva tanky sa vrátili za svah a údolím prenikli ešte viac dozadu. Jeden odbočil do neďalekého lesa a zaútočil na batériu z boku. Delostrelci mali obmedzený výhľad, pretože nad delami boli striešky z dreva a hlíny na ochranu obsluhy proti črepinám. Celá batéria sa zamerala na tento jeden tank, avšak nárazové granáty húfníc neboli schopné preraziť jeho pancier. Tank strieľal a približoval sa k batérii. Pomaly sa dostal až do

⁴⁷Tamže.; Z galerie nositeľov železného kríža (Boj pri Charkove). In: Stráž vlasti, 1, 1943, č. 11, s. 8. Sovietske tanky KV-1 sú spomínané ako „tanky mamutej veľkosti“, alebo „ozrutné obludy (52 – 72 tonové)“. Slovenskí delostrelci zjavne nevedeli, aký typ tanku na nich útočil. Vyradený KV-1 vzor 1941 obdivovali v júli 1942 na bývalom bojisku del. pluku 31 aj vojnový korešpondent Juraj Gajdoš Breza a fotograf Jozef Cincík, ktorým robil sprievodcu sám plk. Dotzauer. Tank KV-1 tiež charakterizovali ako „obrovskú železnú ozrutu, 60 a vari až 70 tonový tank“. Jozef Cincík stroj vyfotografoval so skupinkou ukrajinských žien, podľa čoho bolo možné zistiť, čo za „ozrutné obludy“ útočili na slovenských delostrelcov. Nemožno ale vylúčiť, že útoku sa zúčastnilo aj niekoľko ťažkých útočných tankov KV-2 vážiacich naozaj 52 ton. Výkazy počtov tankov sovietskych tankových brigád totiž uvádzajú len počty tankov KV bez rozlíšenia, či ide o KV-1 alebo KV-2. GAJDOŠ-BREZA, ref. 19, s. 87-88, 104-105; http://rkkaww2.armchair-general.com/battles/kharkov1942/tabKharkov_05.html.

⁴⁸GAJDOŠ, ref. 17, s. 26; LACKO, ref. 35, s. 168-169.

⁴⁹Z galerie ... (Delostrelci...), ref. 9.

⁵⁰Z galerie ... (V tankovom...), ref. 43, s. 12.

*KV-1 vzor 1941
podporované
pechotou pri
cvičnom útoku
v lesnatom teréne
na jar 1942.
(Archív autora)*

palebného postavenia, kde jednoducho prevalcoval 2 húfnice. Vyšiel na striešku kryjúcu húfnicu. Jej hlaveň sa našťastie zaborila do zeme, takže obsluha nebola zadržaná. Len lafeta, ktorá pri tom vyskočila hore, delostrelcov ľahšie zranila.

Obsluhy sa rozutekali a poskrývali do krytov a zákopov. Niektorí utekali do blízkeho lesa. Tankisti na nich našťastie nestrielali z guľometov. Odvážnejší vojaci naň hodili ručné granáty, ale bez účinku. Ďalší použil „Molotovov koktejl“, ktorý sa však nezapálil. Tank ale bojoval osamotený, bez podpory vlastnej pechoty. Nemeckí pešiáci totiž sovietske tanky KV-1 a T-34 pustili cez svoje zákopy, a potom silnou guľometnou paľbou likvidovali sovietsku pechotu, ktorá s tankmi nestačila držať krok. Nemcom sa tak sovietske tanky podarilo odrezať od pešej podpory. Posádke tanku čoskoro dotierajúci slovenskí delostrelci zrejme začali vadiť, preto sa so svojím strojom začala vzdávať. Npor. Koreň vtedy pribehol k jednému nepoškodenému delu a vypálil na odchádzajúci tank. Tank začal horieť, pretože strela zapálila tekutinu z „molotovovho kokteilu“ rozliatu nad jeho motorom. Npor. Koreň potom nechal opäť natiiahnuť telefónnu linku na pozorovateľňu. Niektorí rozutekaní vojaci sa medzitým vrátili späť. Neskúsení vojaci batérie tak vydržali tankový útok, pred akým neraz skolabovali aj skúsení veteráni. Boj sa však ešte neskončil. Zvyšné 2 húfnice do večera pálili na sovietsku pechotu časovacie granáty, až kým neboli pred večerným ústupom vlastnými obsluhami zničené.⁵¹

Viacerí zostali v lesíku, kde sa od mohutnej paľby rýchlo chytal horieť trávnatý a lesný porast. Slováci sa onedlho zhromaždili neďaleko nemeckej batérie 210mm mažiarov. Videli ako aj k nej prišiel sovietsky tank KV-1. Tank ju ale obišiel a postupoval ďalej k slovenskej 3/31 batérii. Ďaleko sa však nedostal. Nemci vyskočili z krytov, obrátili naň svoje delá a zapálili ho. Dvanásť Slováci a dvaja Nemci išli k nemu, Slováci sa od neho ale onedlho vzdialili. „Zrazu len vyletel priklop na veži a ?prásk?! Vybuchol v tanku rozpálený granát! Jeden ten Nemec hneď zahynul, druhému odtrhlo ruky a nohu.“ Nemeckí delostrelci vyradili aj ďalší sovietsky tank. Dostal zásah

⁵¹Tamže; Andrej Škvarek..., ref. 7.

do pása a začal sa krútiť na mieste. Tankisti vyšli von, aby ho vymenili. Nemci ich vyzývali, aby sa vzdali, oni to však odmietli. Nemci preto tank zapálili. „*Rusi potom už vyskakovali von s obhorenými vlasmi, ale keďže sa nechceli vzdať, tak ich hneď odstrelili...*“⁵²

Trochu vzadu naľavo od 2/31 batérie bola nasadená 3/31 batéria. O 7.00 h hlásili z pozorovateľne, že jeden tank osamelo pátra v predpolí a blíži sa k susednej 2/31 batérii. Manévroval tak rýchlo, že ho nemohli zamerať a zničiť. Museli preto použiť priamu streľbu. Veliteľ 3/31 batérie npor.del. Jozef Krajcar bol počas útoku sovietskych tankov obkľúčený na svojej pozorovateľni. Batérii ešte stihol telefonicky nariadiť, aby obsluhy nabili nárazové granáty a aby pri každom dele zostal iba mierič a nabíjač. Ostatná obsluha mala odísť do krytov. Potom mu tanky roztrhali telefónne spojenie, takže aj on vyslal spojky a pátračov, aby vedenie opravili. V batérii po prerušení spojenia vypukla panika, pretože delostrelci zostali bez velenia. Sovietsky tank sa medzitým k nej dostal a onedlho zvalcoval prvé delo. Keď tankisti zistili, že obsluha sa skrýla v kryte, vyšli s tankom na bunker a striedavým pohybom vpred a vzad sa snažili bunker zavalit'. Delostrelcom sa zemina sypala na hlavy, strop bunkra urobený z viacerých vrstiev drevených klad a hlíny však nápor tanku vydržal. Tank potom z postavenia 3/31 batérie odišiel. Ďalšie sovietske tanky nepostupovali ďalej, ale zastavili sa medzi pozorovateľňou a palebným postavením batérie. Zrejme čakali na vlastnú pechotu. Po polhodine sa na pozorovateľňu vrátil jeden z pátračov a npor. Krajcarovi hlásil, že v oprave telefónneho vedenia im bránia sovietske tanky, ktoré po nich strieľajú guľometmi. Npor. Krajcar teda vzal vojakov, ktorí boli s ním na pozorovateľni, i družstvo nemeckej pechoty, ktoré ustúpilo k jeho pozorovateľni, a sám sa spolu s nimi vybral k batérii. Spojenie sa podarilo opraviť a cestou sa im ručnými granátmi podarilo vyradiť aj jeden ľahký tank. Keďže batéria bola z pravého boku aj naďalej ohrozovaná, odobral sa na rozkaz veliteľa oddielu s celým veliteľským družstvom do palebného postavenia. Napriek delostreleckému ostreľovaniu a paľbe tankov z diel a guľometov, dorazili k batérii bez strát.⁵³

Zložitá situácia bola aj v najjužnejšie umiestnenej 1/31 batérii por.del. A. Hôrku. Do priestoru palebného postavenia batérie ustúpila pod silným sovietskym tlakom nemecká pechota, takže jej obranná línia sa nachádzala len asi 200 m pred slovenskými delostreleckými postaveniami. O jej delostreleckú podporu navyše požiadal aj veliteľ nemeckej pechoty obranného úseku južne od úseku I/31 del. oddielu. Mjr. Beniač, jeho žiadosti vyhovel a uvoľnil batériu na podporu pravého úseku. Batéria sa bránila najdlhšie, pričom svojou paľbou poškodila 1 až 2 sovietske tanky (pretrhla im pásy).⁵⁴

Sovietsky tankový útok zasiahol aj batérie II/31 del. oddielu. Vojaci 4/31 batérie s úzkosťou sledovali sovietsky tank KV-1, ktorý zamieril priamo na ich batériu. Prvý dôstojník batérie por.del. Pavol Gajdoš hneď nariadil vytlačiť z postavenia jednu húfnicu na priamu streľbu. Keď ju však z postavenia vytlačili, tank, hoci bol veľmi vzdialený, zahol doprava do chrbta 2/31 batérie. Tam prevalcoval 2 húfnice a potom bol zapálený. K 4/31 batérii potom prišiel veliteľ pluku pplk. Pichl so svojím vlčiakom a dával jej pokyny bez znalosti situácie. Batéria páčila na útočiacie sovietske jednotky, ale presnosť paľby si nemohla overiť, pretože spojenie s pozorovateľňou, na ktorej sa nachádzal i veliteľ batérie npor.del. Ladislav Medek, bolo prerušené. V paľbe však pokračovalo aj sovietske delostrelectvo. Jeden zblúdilý granát pritom zasiahol druhé delo tak nešťastne, že delovoda des. Antona Kramára doslova rozpoltil a mierič dela slob. Tomáš Hluchý „*bol prerazený skrz na skrz črepinou granátu do chrbta*“. „*Duch delovej obsluhy strpnul, ochladol ... Roztrasený, samozrejme, bol aj veliteľ pluku.*“⁵⁵ Hneď potom prišiel k batérii jej veliteľ npor. Medek, ktorého pozorovateľňa pri Varvarovke bola rozbitá.

⁵²Tamže; LACKO, ref. 35, s. 173.

⁵³Tamže, s. 174-175; Z galerie nositeľov železného kríža (V boji proti tankom). In: Slovenský vojak, 22. 4. 1943, č. 17, s. 3.

⁵⁴Z galerie ... (Delostrelci...). ref. 9; Andrej Škvarek... ref. 7.

⁵⁵GAJDOŠ, ref. 17, s. 10; Padli za vlasť. In.: Kalendár slovenského vojska (1943). Bratislava, 1943. s. 62, 64.

Vojenská história

Npor. Medek videl mŕtvych vojakov a pod psychickým tlakom sa rozplakal. Vojakom povedal, že je s nimi zle, útočí na nich 60 sovietskych tankov a on ich chce doviest' domov živých. Vyhlásil, že „*keď bude nemecká pechota ustupovať, budeme aj my s nimi*“. Plk. Pichl mu však „sprosté vynadal“ a npor. Medek ho v hádke skoro na mieste zastrelil. Pichl kričal, že 4/31 batéria nesmie utiecť, ale musí zachrániť česť pluku, pretože už podľa neho ušla 1., 2. i 3. batéria.⁵⁶

To však nebola pravda, ale len panické chýry. Medzitým sa k batérii blížil ďalší sovietsky tank. Batéria už mala delá pripravené na priamu strelbu na okraji lesíka. Por. Gajdoš vojakom prikázal nestrieľať, kým nezhájí paľbu sovietsky tank. Tank najprv zamieril k 5/31 batérii, ktorá bola umiestnená v mulde pred 4/31 batériou. Doslova cez 5/31 batériu prešiel a suverénne zastal pred delami 4/31 batérie. Batéria ale na tank nevystrelila, čo ju možno zachránilo pred zničením. Na veži tanku sa otvoril poklop a sovietsky tankista na šokovaných delostrelcov po česky zakričal: „*Tak čo Slováci, jak se vám bojuje?!*“ Potom so svojim tankom prešiel popred batériu k veľkému kolchozu, ktorý bol 300 – 400 metrov od batérie za kopčekom. Nemci ho používali ako sklad delostreleckej i pechotnej munície a pohonných hmôt. Tank tento sklad paľbou zničil a následná explózia doslova kosila stromy v okruhu niekoľko sto metrov. Vojakom 4/31 batérie ale neublížila, pretože boli schovaní v mulde. Niekoľkí slovenskí vojaci zaľahli a so záujmom pozorovali asi 50 m vysoký stĺp ohňa a dymu. Príliš zvedavý stk. Ondrej Chvojka z 3/31 batérie sa však postavil, aby mal lepší výhľad. V tom momente ho zasiahla obruž z benzínového suda, ktorá ho úplne prerezala. Nestihli ho ani pochovať, pretože jeho telo onedlho zhorelo aj s celým domčekom kde bol uložený. Medzitým videli, že vojaci zo susednej batérie utekajú. Začali preto utekať aj niektorí príslušníci 4/31 batérie. Veliteľ batérie ich zastavil s tým, že ak bude treba, ustúpia spolu a organizovane. Plk. Pichl však začal opäť opakovať, že „*štvrtá batéria musí zachrániť česť pluku*“ a ústup kategoricky zakázal. Vojaci sa potom rozišli do svojich bunkrov.⁵⁷

KV-1 vzor 1941 bol vyradený v úseku del. pluku 31 paľbou do podvozku. Tento tank má zjednodušenú a priestranejšiu vežu so silnejším pancierom ako boli pri vzore 1940. V jej zadnej časti vidno tretí guľomet na ochranu zadnej polosféry vozidla. (Od Tatier po Kaukaz)

⁵⁶GAJDOŠ, ref. 17, s. 11; Rozhovor... ref. 6, s. 3; SA M. Lacko, Spomienky L. Štúra (1917, Rojkov – Stankovany).
⁵⁷Tamže.

Pluk tak napriek minimálnym bojovým skúsenostiam statočne odolal ťažkému útoku sovietskych tankov a pechoty. Napriek niektorým prejavom paniky ku všeobecnému kolapsu nedošlo a všetky batérie ubránili svoje pozície. Pluk svojou paľbou zničil 2 ťažké a niekoľko ľahkých tankov a v boji zblízka ďalšie 2 tanky (z toho jeden ťažký). Sovietske tanky zničili pluku 3 a delostrelectvo jednu húfnicu. Ťažké straty utrpela nemecká pechota, na ktorú dopadol najväčší nápor. Niektorým raneným nemeckým vojakom pritom zachránili život slovenskí sanitári. Počas sovietskeho útoku pri obci Ternovaja zachránil slob. Andrej Karaffa spolu s niekoľkými ďalšími sanitármi pluku troch nemeckých pešiakov, ktorí boli zasiahnutí paľbou zo sovietskych tankov. Spolubojovníci sa ich v ťažkej paľbe neodvážili zachrániť. Slob. Karaffa so svojimi spolubojovníkmi však nedbal na prudkú strelbu tankových diel a guľometov. Priplazili sa k raneným, ošetrili ich a odtiahli na bezpečnejšie miesto. Keďže nablízku neboli žiadne dopravné prostriedky, odniesli ranených do 5 km vzdialenej Ternovej, kde ich odovzdali Nemeckému Červenému krížu! Bez ich sebaobetavého prístupu by títo traja nemeckí vojaci určite vykrvácali a zomreli.⁵⁸ Útočiacie jednotky sa stiahli a o 9.00 h stíchlo aj sovietske delostrelectvo. V boji nastala prestávka, ktorú veliteľia využili na obnovenie spojenia a zorganizovanie jednotiek. Mjr. Beniač tiež telefonicky vydal veliteľom batérií „*dispozície a prípravný rozkaz pre eventuálny ústup*“. Batérie pluku sa rýchlo zorganizovali a začali sústredenú paľbu na východiskové pozície jednotiek sovietskej 28. armády.⁵⁹

Velenie 28. armády neúspech neodradil. O 11.00 h armáda zahájila ešte mohutnejší útok podporovaný „*veľkým počtom tankov*“. Nemecká pechota podporovaná del. plukom 31 odrazila aj tento útok, ale útočiacim jednotkám 28. armády sa podarilo prelomiť nemeckú obranu na pravom krídle pluku. Mjr. Beniač nariadil veliteľom bezprostredne ohrozených batérií svojho oddielu, aby riadili paľbu podľa vlastného pozorovania a bránili palebné postavenia, pokiaľ im vystačí strelivo.⁶⁰ Susedné nemecké jednotky sovietsky nápor nevydržali. Nemeckí delostrelci vyhodili svoje delá do povetria a palebné postavenia opustili. Sovietske tanky a pechota začali pluk z pravej strany obkľučovať, mjr. Beniač však s oddielom „*predsa zostal na mieste a hlásil poriadne až po posledný výstrel*“.⁶¹ Pod sovietskym tlakom ustúpila aj nemecká pechota, ktorú podporoval I/31 del. oddiel. Nemeckí pešiaci si vybudovali nové pozície 300 – 500 m za palebnými postaveniami slovenských delostrelcov! Celá ťarcha boja s postupujúcou sovietskou pechotou a tankmi tak zostala na slovenských delostrelcoch. Batérie oddielu účinne ostreľovali sovietsku pechotu a bránili jej v postupe až do 15.00 h, keď sa sovietsky útok opäť zastavil. Vtedy dal mjr. Beniač, pod dojmom ústupu nemeckej pechoty a panických správ od 4/31 batérie „*o jednej nejstej ceste ústupu*“, rozkaz na ústup v smere Charkov – Pesočin. Jednotlivé batérie začali vyprázdňovať svoje postavenia a ustupovať po zotmení okolo 16.00 h.⁶²

V palebnom postavení 3/31 batérie vládla pred večerom nervozita. Keď sa npor. Krajcar pozrel periskopom z bunkra na sovietsku stranu, doslova užasol. „*Záľaha ľudí pomedzi a za obávanými tankami T-34 pôsobila totiž viac než odstrašujúco...*“ Veliteľia batérií však dostali rozkaz nestrieľať, kým nezačnú strieľať sovietske tanky. Npor. Krajcar ešte nestihol analyzovať možné ústupové cesty, keď ktosi zakričal: „*Nemci utekajú!*“ Nemecká pechota sa zdvihla zo svojich zákopov a utekala dozadu. Nemeckí dôstojníci očakávali, že sovietskym tankom sa namiesto nemeckých guľometov postaví na odpor slovenskí delostrelci. Jeden nemecký dôstojník prišiel za Krajcarom a s vyťahnutou pištoľou kričal: „*Diese baterie muss schiessen! Táto batéria musí strieľať! Len žiaden ústup! Musíte strieľať!*“ Slováci však nemali najmenšiu chuť chrániť kožu bezhlavo utekajúcim Nemcom. Naokolo už lietali guľky z pechotných zbraní, takže bolo jasné,

⁵⁸Z galerie nositeľov železného kríža. (Sanitéri a kamarátstvo v zbrani). In: Stráž vlasti, 1, 1943, č. 17, s. 8.

⁵⁹Z galerie ... (Delostrelci...), ref. 9.

⁶⁰Tamže.

⁶¹VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/28, List Q. Dotzauera..., 3. júl 1942.

⁶²Tamže; Z galerie ... (Delostrelci...), ref. 9.

Vojenská história

že dôjde k boju zblízka. Krajcar Nemcovi po slovensky odpovedal: „Čo, Germán, o svoje sa staraj, ja si za svoju jednotku zodpovedám!“ Nemecký dôstojník však vytiahol pištoľ a vyhrážal sa mu zastrelením. Npor. Krajcar vedel, že Nemec nerozumie po slovensky. Svojím mužom preto nahlas povedal: „No chlapci, zle je... On nás

Príslušníci 4/31 delostreleckej batérie sa vyfotografovali pri jednej húfnici vz. 14/19. Vľavo je muničný voz. Pred ním celkom vľavo kľučí vojak, ktorý drží delostrelecký granát kalibru 100 mm v otvorenej debni na granáty. Vpravo od nábojovej komory húfnice sedí veliteľ batérie npor. del. Ladislav Medek. (Archívna zbierka autora)

dáva ako kanonenfutrov! Chlapci, na vlastnú päsť, stretneme sa v Charkove! Nechaj batohy, všetko, len aby si sa živý dostal do Charkova!“ Vojaci sa hneď začali postupne vytrácať. „Nemec sa kdesi zadíval – mierič zmizol... O chvíľu nabíjač... Tak nakoniec ostal len Krajcar spolu s katolíckym duchovným. Aj ten mal však rovnaké úmysly ako všetci ostatní. Kanóny, a vôbec všetko, čo ostalo v bunkroch tam vojaci nechali a zaujímalo ich len jediné: Kde je Charkov...“ Nikto sa nechcel dostať do sovietskeho zajatia. Postupujúca sovietska pechota totiž hrozila čoskoro úplným obkľúčením. Bezhlavo ustupujúce kolóny nemilosrdne ostrelovali a bombardovali sovietske stíhacie a bitevné lietadlá, pričom ich chceli odkloniť z jedinej ústupovej cesty.⁶³

ÚSTUP

Rozkaz na ústup sa ale nedostal na pozorovateľňu por. Hraboveckého, ktorému ešte o 16.00 h. hlásil I. dôstojník batérie, že má „len pár rán na obranu zblízka cez noc“. O necelých 15 minút s mohutným „urá“ opäť zaútočila zo všetkých strán sovietska pechota, ktorá sa zmocnila telefónneho vedenia a onedlho aj vyprázdneného palebného postavenia. Por. Hrabovecký zostal so svojim telefonistom odrezaný v tyle Červenej armády. Nemal chuť ísť do zajatia, a tak sa spolu s telefonistom vydali už po tme na západ. K svojej jednotke šťastne dorazili, z čoho mali najväčšiu radosť dve spojky, ktoré im už nemohli doručiť rozkaz na ústup.⁶⁴ Ustupovať začali aj batérie II/31 oddielu. Paniku začal šíriť I. dôstojník 4/31 batérie por. Gajdoš, ktorý vojakov už počas útoku tankov pripravoval na to, že možno budú musieť ísť všetci do zajatia. Hoci na jeho batériu sovietska pechota podvečer priamo neútočila, presvedčil pplk. Pichla, že batéria už nemá strelivo (čo nebola pravda) a najlepšie by bolo ustúpiť. Pplk. Pichl súhlasil a nariadil ustúpiť do obce Veseloje. Vojaci dostali rozkaz zbaliť si deku, dva páry prádla a ostatné nechať tak. Potom vybrali uzávery z troch funkčných diel, naložili ich na jediný voz, ktorý mali k dispozícii a vyrazili na západ. Za batériou šiel veliteľ pluku a aj veliteľ II/31 oddielu mjr. Kučera. Ústup sťažovali rozbahnené komunikácie a neustále nálety asi 60 sovietskych bitevných a stíhacích lietadiel. V bahne napokon zapadol aj posledný voz 4/31 batérie. Vojaci vypriahli kone a voz nechali na mieste.⁶⁵

⁶³LACKO, ref. 35, s. 176-177.

⁶⁴Z galerie ... (Boj proti Charkove). Ref. 47.

⁶⁵GAJDOŠ, ref. 17, s. 11-12; Rozhovor... ref. 6, s. 3.

Slovenski delostrelci pri lahkej hífnici vz. 14/19. Vedľa hífnice je muničná kára. To znamená, že fotografia nebola urobená počas bojovej akcie, ale zrejme v priebehu cvičných strelieb. (Od Tatier po Kaukaz)

Mnohí sa roztrhali a ustupovali na vlastnú päsť. Niektorí do 7 – 8 km vzdialenej obce Veseloje dorazili ešte pred súmrakom, neustále ostrelovaní sovietskymi stíhačkami. Sovietske letectvo už bombardovalo aj Veseloje, najmä školu, sklady a kolchoz, kde bolo uskladnené strelivo. Letci strieľali na všetko, čo sa hýbalo. Niektorí vojaci si preto zatrelí prilbu všadeprítomným blatom, aby ich sovietski letci nemohli tak ľahko spozorovať. Každý sa pritom snažil schovať do nejakého zákopu. Jednému vojakovi napriek tomu odtrhla črepina bomby obidve nohy. S príchodom tmy sovietske lietadlá odleteli a toto peklo skončilo. Po zotmení prichádzali do obce Veseloje ďalší vojaci pluku. Medzi nimi boli aj príslušníci 4/31 batérie, ktorí ušli z konvoja pplk. Pichla. Dôstojníci, vrátane veliteľa pluku, im totiž v chladnej noci brali deky, pretože oni sami deky nemali. Jeden z vojakov dokonca odmietol dať svoju deku samotnému pplk. Pichlovi! Ten vojakovi radšej neprotirečil.⁶⁶

Dramatická bola aj situácia na veliteľstve pluku v takmer obkľúčenej a neustále bombardovanej obci Ternovaja. Po odchode pplk. Pichla k 4/31 batérii dostal evanjelický duchovný pluku por.duch. Julius Szépeši prostredníctvom spojky v popoludňajších hodinách rozkaz, že ako jediný dôstojník nachádzajúci sa na stanovišti veliteľstva pluku má prebrať velenie. Prostredníctvom spojok bol informovaný o ťažkom boji delostreleckých batérií so sovietskymi tankmi, a preto veliteľstvo pripravil na prípadnú obranu. Por. Szépeši zotrval na mieste až do večera, keď prišla na veliteľstvo pluku spojka (telefóny už nefungovali) s odkazom rýchlo opustiť obec Ternovaja a ustúpiť do asi 12 km vzdialenej obce Veseloje. Hoci na veliteľstve bol prítomný hodnostne vyšší npor. Ceplák, peší ústup príslušníkov veliteľstva pluku viedol v silnej delostreleckej paľbe por. Szépeši. Po príchode do Veseloje však zistili, že dedina je celá prázdna a všetko ustúpilo ďalej na západ. Nezostali preto v obci, ale pokračovali ďalej. O 2.30 h dorazili do obce Russkije Tiški. Tam si až do 11.30 h nasledujúceho dňa odpočinuli a potom vyrazili ďalej do Charkova. Po asi hodine cesty však natrafili na nákladné auto plk. Dotzauera, ktorý už od rána organizoval novú obranu.⁶⁷

⁶⁶Tamže.

⁶⁷Denník..., ref. 34, s. 12.

Vojenská história

Za ustupujúcimi nemeckými a slovenskými vojakmi postupovali sovietske jednotky. Obsadili Varvarovku a čiastočne obkľúčili obec Ternovaja na severe, obsadili Bairak a výšinu 203,4 na juhu. Prvý deň ofenzívy nespĺnil očakávania sovietskeho velenia, napriek tomu, že nemecká obrana bola prelomená. Ciele stanovené na prvý deň útoku nespĺnila 175., 169. a 244. SD. V 175. streleckej divízii sa napríklad objavovali prípady paniky, svojvoľného ústupu a opúšťania pozícií i dezorganizácia v boji. Gen. Kulešov sa snažil zabrániť nepovolenému ústupu a dezerciam nasadením špeciálnych „blokovacích oddielov“ pozdĺž toku Severného Donca v tyle divízie. Velenie 28. armády zistilo, že velitelia útvarov zle organizovali prieskum, a preto nemali jasné predstavy o silách protivníka. Problémy boli aj s organizáciou boja streleckých a tankových jednotiek i s organizáciou spolupráce so susednými útvarmi. Útoky na obce sa viedli čelne, čo viedlo k zbytočným stratám. Niektorí velitelia a ich štáby dokonca nepoznali situáciu vlastných jednotiek! Sovietskym veliteľom začalo byť zrejme, že Nemci majú v hĺbke obrany viac síl ako predpokladali. Nepříjemne ich tiež prekvapila húževnatosť nemeckej obrany, ktorá sa už spamätala zo zimných neúspechov.⁶⁸

ORGANIZOVANIE PROTIÚTOKU

Pplk. Pichl strávil noc na ceste do Veseloje, kam so svojim konvojom dorazil až nadržanom 13. mája. Schoval sa s ostatnými dôstojníkmi v pivnici pri kostole, kde sa nachádzal nový veliteľ pluku plk. Dotzauer a nemecký generál z OKW. Nemecký generál začal Pichlovi vyčítať, že pripustil opustiť palebné postavenia celého pluku. Oznámil tiež, že do bokov sovietskeho zlomu smerujú dostatočné sily, ktoré ho odrežú a zničia. Generál dal preto pplk. Pichlovi rozkaz vrátiť pluk do pôvodného postavenia. Nebolo to však jednoduché, pretože väčšina pluku ustúpila v priebehu noci viac na západ smerom na Ruskije Tiški. Sovietske letectvo začalo medzitým opäť bombardovať Veseloje, pričom zahynul ďalší príslušník 4/31 batérie slob. Polák. Bomby padali najmä na civilné domy. Pplk. Pichl v tomto chaose prikázal por. Gajdošovi, ako prvému dôstojníkovi, čo mu prišiel pod ruku, aby zozbieral ľudí a vyrazil s nimi späť k obci Ternovaja. Gajdoš z tejto úlohy nebol nadšený a nijako sa s jej splnením neponáhľal. Rovnako ako mnohí vojaci však neodolal, keď začali Nemci vyprázdňovať a rozdávať miestny sklad potravín (cukor, čokoládu, syr, konzervy, chlieb, alkohol...). Už druhý deň boli totiž bez prídely potravín. Tam ich nachytil aj vyhladovaný pplk. Pichl, ktorý ich hneď hnal na front. Nepomohla ani informácia od dôstojníka susednej nemeckej batérie, že ich palebné postavenie a obec Ternovaja už obsadili sovietski vojaci. Medzi 8.00 – 9.00 h sa začala organizovať provizórna jednotka, ktorá mala ísť pod velením por. Gajdoša späť k obci Ternovaja. Väčšina vojakov ale ušla a poskrývala sa. Zostali len tvrdšie povahy, „*bolo ich asi 12 – 15*“. Pplk. Pichl obvinil por. Gajdoša, že je „posraný“, na čo mu por. Gajdoš odvetil, aby šiel teda s nimi. Pichl sa razil, ale súhlasil.⁶⁹

Podarilo sa im zohnať nákladné auto s dvoma nemeckými šoférmi, ku ktorým si do kabíny sadol pplk. Pichl so svojim psom. Por. Gajdoš, lekár MUDr. Šmorgovič a vojaci šli neochotne na korbu. Viacerí pritom ešte na poslednú chvíľu ušli. Auto potom vyrazilo s ďalším nemeckým autom naloženým muníciou k obci Ternovaja. Z Veseloje sa k obci Ternovaja zvažoval svah, po ktorom šli obidve autá. Pred dedinou však ich auto vbehlo rovno pred družstvo sovietskych vojakov, ktoré práve vystupovalo zo zalesnenej muldy. Vojaci na aute červenoarmejcov síce zbadali a upozornili na nich pplk. Pichla, toho ale pomýlilo, že mali na sebe slovenské plášte a prilby ukoristené v opustených postaveniach pluku. Veliteľ tohto družstva bol už v prestrelke so šoférom druhého nemeckého auta, ktoré bolo napravo od auta so slovenskými vojakmi.

⁶⁸RJABYŠEV, ref. 39; POPEL, ref. 41, s. 309; MASLOV, ref. 40, s. 39-40.

⁶⁹GAJDOŠ, ref. 17, s. 12-15.

Pplk. Pichl vbehol so svojim autom rovno medzi nich. Sovietsky veliteľ v prekvapení zastal, čo využili šoféri Pichlovho vozidla a zastrelili ho. V prekvapení prestal strieľať aj ďalší sovietsky vojak z ľahkého guľometu. Pichl spanikáril, vyskočil z kabíny a pobehoval s pištoľou v ruke za autom. Por. Gajdoš zakričal na sovietskych vojakov, aby nestrieľali. Tí mu odpovedali, aby si Slováci ľahli na zem. Hneď ako poslúchli, začali červenoarmejci bez mierenia páliť do ich auta.⁷⁰ Strelníci Ján Mikulášek a Ján Danko skočili na druhú stranu auta k pplk. Pichlovi. Ten Mikulášekovi prikázal, aby hneď strieľal, no Mikulášek i Danko sa dali na útek a hoci po nich červenoarmejci strieľali, vrátili sa k svojej jednotke nezranení. Pplk. Pichl sa dal tiež na útek, ale padol do rúk červenoarmejcov.⁷¹

Ostatní vojaci s por. Gajdošom sa po prestrelke červenoarmejcov s Nemcami vzdali. Spolu ich bolo 10. Okrem por. del. Pavla Gajdoša a MUDr. Šmorgoviča boli zajatí čat. Vasil Rodák a strelníci Buček, Anton Černák, Augustín Kováč, Ondrej Kukaj, Anton Mäsiarik, Mikuláš Ščambora a Silvester Ščepka.⁷² Čat. Rodák bol v prestrelke ľahko ranený a MUDr. Šmorgovič utrpel plný priestrel čriev, na následky čoho umrel v sovietskej nemocnici. Všetci zajatci boli zoradení, prehľadaní (por. Gajdošovi pritom ukradli vreckové hodinky, ale ručný granát mu neobjavili) a potom eskortovaní dozadu. Onedlho stretli húfy útočiacich vojsk, u ktorých „nebolo rozoznať organizačné tvary“. „*Doslova len dav postupujúcich, ani nie útočiacich vojakov.*“ Urobilo to na nich veľký dojem, hoci červenoarmejci z Ázie ich chceli párkrát zastreliť. Zabránil im v tom len slobodník ukrajinskej národnosti, ktorý ich eskortoval spolu s jedným aziatským samopalníkom, a ktorému Gajdoš dobrovoľne odovzdal ukrytý granát. Tak sa začala ich nezávideniahodná cesta po sovietskych zajateckých táboroch.⁷³

Ustupujúcich delostrelcov sa rovnako ako pplk. Pichl snažil pri obci Veseloje organizovať aj nový veliteľ pluku plk. Dotzauer. Ustupujúcemu por. Szépešimu a npor. Ceplákovi nariadil, aby 15 dobrovoľníkov vyzbrojili puškami a do 14. h s nimi šli späť do obce Veseloje. Nikto z vojakov sa však dobrovoľne neprihlásil. Por. Szépeši sa preto prihlásil ako prvý. Jeho príklad nasledovalo 13 vojakov, ktorí s ním o 14.00 h dorazili do obce Veseloje. Tu sa bezradný plk. Dotzauer spýtal duchovného, čo chce robiť. Szépeši sa prihlásil u npor. Cepláka, ktorý už skôr dostal za úlohu organizovať pešiu obranu obce. Slováci sa hneď zakopali a postupne zamaskovali svoje okopy. Na ľavom i pravom krídle slovenského postavenia mali Nemci guľometné hniezda a jedno delo. Obidvaja dôstojníci tiež u Nemcov vybavili pre svojich mužov náboje a najmä stravu, pretože od odchodu z obce Ternovaja nič nejedli. Vo svojom postavení čakali do skorého rána 14. mája. O 4.00 h si ich pozície prezrel plk. Dotzauer v sprievode por. Szépešiho. Konštatovali, že všetko je v poriadku. Plukovník potom odišiel do svojho bunkra na kóte 193, severne od neďalekého veterného mlyna.⁷⁴

Por. Szépeši sa práve vrátil k vojakom, keď z blízkeho kolchozu vyrazil na Veseloje útok sovietskej 169. SD. Sovietska pechota mala veľkú prevahu a podporovala ju silná paľba guľometov, mínometov a diel. Slovenskí delostrelci sa bránili iba puškami, účinná paľba nemeckých guľometov ale sovietsky útok zastavila. Spojenie s veliteľstvom však bolo prerušené.

⁷⁰Tamže, s. 16; Andrej Škvarek..., ref. 7, s. 15.

⁷¹Rozhovor..., ref. 6, s. 4. Osud pplk.del. Karola Pichla nie je dodnes uspokojivo vysvetlený. Podľa jednej verzie ho červenoarmejci chytili, orabovali a zastrelili (Tamže). Por. Gajdoš, ktorý ho po prestrelke už nevidel, predpokladal, že „asi padol pri pokuse o útek“. (GAJDOŠ, ref. 17, s. 16). Jeho smrť sa však nepotvrdila, pretože jeho telo sa medzi padlými po boji nenašlo. Preto pplk. Pichl nefiguruje ani v oficiálnom zozname padlých príslušníkov slovenskej armády v rokoch 1941 – 1942. (Padli za vlasť, ref. 55, s. 55-80.). Podľa inej verzie bol pplk. Pichl zajatý a odvezený do Moskvy, kde ho mal československý súd odsúdiť na trest smrti a následne mal byť popravený. (Andrej Škvarek..., ref. 7, s. 15; Spomienky..., ref. 10, s. 4; VHA Trnava, ŠZ, X-283, JAMRIŠKA, D.: Zaisťovacia divízia v ZSSR. Martin, 1967, s. 28.) Táto verzia nie je nepravdepodobná, oficiálne však nebola nikdy potvrdená. Osud pplk. Pichla preto stále zostáva nevyjasnený.

⁷²FALŤAN, ref. 24, s. 60.

⁷³GAJDOŠ, ref. 17, s. 17-19.

⁷⁴Denník..., ref. 34, s. 11-12.

Vojenská história

Na poludnie začali do Veseloje prichádzať tanky KV-1 a T-34 sovietskej 84. TB, ktoré sa pridali k ostreľovaniu obrancov. Por. Szépeši si uvedomil, že situácia je kritická:

„Už sme museli z krytu úplne do okopov a pasívne čakať. Aj nemecké delo prestalo strieľať a štoky nedošli. Poobede hlási vojak zo susedného okopu, že ruská pechota postupuje z ľavej strany, aby nás obchádzila. Osud náš bol spečatený. Nečinne sme čakali a dážď striel z rôznych zbraní sa na nás lial... Tu príbehne nemecký vojak – ustupujeme. Vydávame rozkaz na ústup a vyskakujeme z okopov.“⁷⁵

Všetci sa prískokmi snažili dostať z dosahu sovietskej paľby. Skupina ustupovala k okopu plk. Dotzauera, ten už bol ale prázdny. Prískokmi preto ustupovali ďalej. Jeden vojak bol sovietskou paľbou zasiahnutý a na mieste umrel. Npor. Ceplák bol zasa Nemcami omylom ranený do brucha a do pravej ruky. Por. Szépeši počul jeho krik, naložil ho na najbližšie auto a po krátkom vyjednávaní so šoférom ho odviezol do poľného lazaretu v Charkove. Plk. Dotzauer neskôr zúfalú situáciu pri Veseloje stručne načrtoľ:

„Rusi útočili 13. mája na horu Veseloje – mali sme tam na šírku 4 km môjho úseku približne celkom 70 mužov, dva ťažké guľomety, jednu 15 cm húfnicu a tak sa mohol Charkov dňa 14. 5. už zo severu dobyť.“⁷⁶

Len málo chýbalo, aby nebol Charkov 14. mája od severu dobytý. Útok však napriek silnej leteckej podpore neuspel. V prvej polovici dňa sa 175. SD podarilo na pravom krídle 28. armády dobyť Varvarovku a obkľúčiť veľký oporný bod v dedine Ternovaja. Obec sa ale dobyť nepodarilo, hoci divíziu podporovala 6. GTB so 43 tankmi (plk. A. M. Chasin). 14. mája preto časť jednotiek tejto divízie vystriedali čerstvé útvary 38. SD. 169. SD začala s podporou 84. TB boj o Veseloje. Jednej rote 556. strel. pl. tejto divízie sa tu podarilo ukoristiť nepoškodenú batériu 105mm diel, ktoré hneď obrátila proti Nemcom. Veseloje padlo a do 15. mája divízia obsadila výšiny západne od Veseloje pred obcou Lipci. 244. SD obsadila s podporou 57. TB výšiny na východnom okraji obce Russkie Tiški. Velenie 28. armády sa pre pomalý postup svojho severného krídla rozhodlo preniesť ťažisko útoku na svoje ľavé (južné) krídlo. Dvoma streleckými divíziami (224. SD a 13. GSD) a dvoma tankovými brigádami (57. a 90. TB) sa rozhodlo útočiť na Pokrokovskoje. Už 16. mája bol však postup 28. armády na všetkých smeroch zastavený a jej divízie a tankové brigády museli čeliť prudkým protiútokom nemeckých pancierových divízií.⁷⁷

28. armáde sa nedarilo od začiatku ofenzívy. Na svitani 12. mája zaútočila na 15 km širokom úseku, ale proti tuhému odporu nemeckej pechoty a slovenských delostrelcov postúpila za celý deň iba 1 – 3 km! Proti očakávaniu velenia *Juhozápadného smeru* postúpila najmenej zo všetkých útočiacich armád. Pôvodne mala totiž obísť Charkov zo severu a západne od mesta sa na 6. – 7. deň operácie spojiť s tankovými zbormi sovietskej 6. armády, ktorá útočila z juhu severozápadným smerom. Na druhý deň útoku však 28. armáda postúpila len 6 – 8 km. Prvé dva dni ofenzívy sa tak v plnej nahote odhalili nedostatky štábu 28. armády, ktorý nemal žiadne skúsenosti v organizovaní útočných akcií a blokovani oporných bodov. Vojská sa sústreďovali ťažkopádne, presuny vojsk na určené úseky prielomu prebiehali neorganizovane a neboli utajené. Nemci preto zámery útočiacich vojsk ľahko odhadli a 14. mája podnikli protiútok na styk 28. a 38. armády. Gen. von Paulus nasadil do protiútku dve pancierové (3. a 23. PzD) a dve pešie divízie (71. a 44. PD) z Charkova. Nemecké velenie severnému sovietskemu údernému zoskupeniu rýchlo *„začalo vnucovať svoju vôľu“*. Nemecký protiútok 18. mája zatlačil späť jednotky 244. i 169. SD. Nemci opäť obsadili kopce východne od Russkije Tiški i obec Veseloje. Velenie 28. armády sa však nevzdávalo a nariadilo svojim divíziám a brigádám podniknúť okamžité protiútoky.⁷⁸

⁷⁵Tamže, s. 12.

⁷⁶VHA Trnava, ZD, I/28, List Q. Dotzauera..., 3. júl 1942.

⁷⁷BAGRAMJAN, ref. 27, s. 86; MASLOV, ref. 40, s. 283; MOSKALENKO, ref. 38, s. 138; POPEL, ref. 41, s. 310; RJABYŠEV, ref. 39.

⁷⁸Tamže; MOSKALENKO, ref. 38, s. 132-133, 136-140.

Oveľa horšia bola situácia na juhu, kde sovietska 6. armáda postúpila v šírke 55 km do hĺbky až 40 km. Maďarská 108. LPD a nemecká 62. PD boli prakticky rozbité. 16. mája dokonca jej jazdecké útvary prenikli až k Poltave (vyše 100 km juhozápadne od Charkova), kde mal svoj hlavný stan maršal von Bock. Ten si uvedomil, že plán FRIDERICUS je už v pôvodnej podobe neuskutočiteľný. Paulusova 6. armáda sa totiž musela zo všetkých síl brániť sovietskym útokom. Poľný maršal váhal, ale napokon sa rozhodol zaútočiť formou „jednoramenných klieští“. Nemecké letectvo sa od 14. mája zmocnilo nadvlády vo vzduchu a mohlo útok masívne podporovať. Zmenený plán dostal názov FRIDERICUS I a bol zahájený 17. mája 1942. Von Kleistova skupina (časti 1. pancierovej a 17. armády) vyrazila do útoku ráno 17. mája z priestoru južne od Izjumu s dvoma pancierovými (14. a 16. PzD), jednou motorizovanou a 8 pešími divíziami. Ľavé krídlo útočiacich vojsk zaistovali rumunské divízie.⁷⁹ Už večer toho istého dňa dosiahla 257. PD v celom pásme útoku rieku Donec a nasledujúci deň obsadila aj najsevernejší cieľ útoku Bogorodižnoje. 18. mája dosiahla Donec aj 101. LPD a 16. PzD vstúpila dokonca do predmestí Izjumu a obsadila jedinú veľkú cestu cez Donec smerujúcu zo západu na východ.⁸⁰

Maršal Timošenko a člen vojenskej rady *Juhozápadného smeru* N. S. Chruščov však nepovažovali nemecký protiútok za nebezpečný, a preto ešte ráno 17. mája (po začatí nemeckého protiútku) nasadili do prielomu 21. a 23. t.z. Obidva zbory postúpili o ďalších 15 km, čím paradoxne pomohli nemeckému protiútku. Ich nasadenie do prielomu bolo chybou, pretože namiesto zastavenia nemeckého protiútku len predĺžili a oslabili boky sovietskeho vľomu.⁸¹ Je až zarážajúce ako prehnane optimisticky videli svoj útok dôstojníci útočiacich sovietskych vojsk. Mysleli si, že za chvíľu budú v Berlíne. Pritom „vojaci sa menej chvastavo vyjadrovali ako velitelia“. Keď ich zajatý por. Pavol Gajdoš pri výsluchu upozorňoval na plánovaný nemecký protiútok z juhovýchodu, sovietski dôstojníci sa mu vysmiali s tým, že aj tak budú onedlho v Berlíne.⁸² Generálny štáb ČA tento prehnaný optimizmus nezdieľal a už 18. mája navrhoval operáciu zastaviť. Velenie *Juhozápadného smeru* však považovalo obavy z nemeckého protiútku za zveličené a zastavenie operácie odmietalo. Stalin preto návrh generálneho štábu zamietol.⁸³ Velenie *Juhozápadného smeru* ale vystríhal, že „nemôže zabezpečiť pre operáciu ďalšie vojská, muníciu a pohonné hmoty“. Vojenská rada *Juhozápadného smeru* sa „aj bez toho zaručila za úspech“⁸⁴

Medzitým nový veliteľ del. pl. 31 plk. Dotzauer zhromažďoval a znovu organizoval svoje roztratené jednotky. Počas boja a ústupu pluk stratil väčšinu diel. Nemecké velenie sa preto rozhodlo nasadiť jeho jednotky do obranných bojov ako pešie. Situácia na fronte bola kritická. Všetci bojaschopní muži boli preto napochytre organizovaní do bojových jednotiek. Z batérií pluku bol zorganizovaný peší prápor so 6 pešími čatami. S organizovaním práporu sa začalo 15. mája v Starom Ľubotíne. V každej čate bolo po 50 – 60 mužov. Velitelia batérií sa stali veliteľmi peších čiat. Vo výzbroji mali okrem pušiek iba ľahké guľomety. Velenie práporu prevzal mjr.del. Štefan Beniač. Úlohou práporu bolo zabrániť sovietskemu postupu k obci Lipci západne od Veseloje.⁸⁵ Novou úlohou v batériách neboli nadšení. Morálka bola stratou diel a veliteľa pluku oslabená a pluk nemal dostatok potrebných zbraní. Mnohí vojaci sa navyše roztratili a samostatne ustúpili až do Charkova. Len postupne sa vracali k svojim jednotkám. Zo 4/31 batérie šli na front ako peši asi 20 príslušníci, v 3/31 batérii sa nepodarilo

⁷⁹BAGRAMJAN, ref. 27, s. 88; CARELL, ref. 26, s. 368; MOSKALENKO, ref. 38, s. 139.

⁸⁰CARELL, ref. 26, s. 370-371.

⁸¹MOSKALENKO, ref. 38, s. 141-143.

⁸²GAJDOŠ, ref. 17, s. 18, 20.

⁸³VOLKOGONOV, ref. 27, s. 213.

⁸⁴ŠTEMENKO, S. M.: Generálny štáb v rokoch vojny. Bratislava, 1971. s. 61.

⁸⁵Z galerie ... (Delostrelci...), ref. 9; Z galerie ... (V tankovom...), ref. 43; VHA Trnava, ZD, I/28, List Q. Dotzauera..., 3. júl 1942.

zmobilizovať prakticky nikoho. Z iných batérií boli zbrani okrem delostrelcov aj telefonisti. Nepomohli im ani výhovorky, že nemajú pechotný výcvik.⁸⁶ Prudké boje prebiehali dva dni, kým Nemci začali protiútok. „Pešia jednotka“ 2/31 batérie npor. Koreňa takmer spanikárila, keď ktosi zakričal, že ich obkľúčili tanky. Čoskoro sa ale ukázalo, že ide o nemecké tanky, ktoré vyrazili do protiútku. Novopečení „pešiaci“ vyrazili za nimi. Slovenský prápor bol nasadený do prvej línie 18. mája v priestore Lipci „s úlohou chrániť ľavé krídlo nemeckého pionierskeho práporu“. Nemecké tanky útočiace zo smeru Lipci práve v ten deň dobyli späť Veseloje a prinútili sovietsku 169. SD na ústup. Nemecký postup len dočasne zastavil 3. gardový jazdecký zbor.⁸⁷

Slovenskí delostrelci dostali rozkaz zakopať sa vo Veseloje a odraziť prípadný sovietsky protiútok. Ich línie posilnila aj nemecká guľometná čata (asi 40 mužov s 12 guľometmi), ktorá si vybudovala pozície zhruba 20 krokov pred slovenskou líniou. Onedlho sa uskutočnil útok vodkou povzbudenej sovietskej pechoty, ktorú však nemecké guľomety doslova zmasakrovali.⁸⁸ Po tomto boji boli príslušníci 2/31 batérie sústredení v Pesočine, kde ostal trén (kone, vozy a ich obsluha). Slovenský prápor (zhruba 350 mužov s 26 ľahkými guľometmi) spolu s nemeckým pionierskym práporom (2 pionierske roty), čatou protitankových kanónov, čatou ťažkých húfníc (2 húfnice kalibru 150 mm), batériou ľahkých poľných húfníc (3 húfnice leFh 18 kalibru 105 mm) a zvyškom motorizovaného pluku držal 6 km široký úsek frontu na posledných kopcoch necelých 30 km pred Charkovom. Hneď na druhý deň po nasadení do obrany sovietske jednotky podnikli na tento úsek posledný ťažký útok. Obrana vydržala len vďaka tomu, že o 18.00 h prileteli nemecké strmhlavé bombardéry Ju-87 Stuka. Tie zdecimovali útočiace jednotky a zachránili situáciu. Veliaci nemecký generál však uznal, že, ak by mala ČA schopných poddôstojníkov, Nemci by už v Charkove neboli.⁸⁹

Situácia v tomto úseku frontu sa potom stabilizovala. Asi o tri dni však opäť prišiel nemecký rozkaz ísť do protiútku. Nemci brali všetkých, vrátane kuchárov, pisárov a koniarov. V nasledujúcich dňoch sa slovenský prápor zúčastnil spolu s nemeckými jednotkami protiútku, ktorým boli jednotky sovietskej 28. armády zatlačené za riekou Donec. Tento posledný protiútok netrval dlho, pretože *Luftwaffe* neustále napádala ustupujúce sovietske jednotky. To spôsobilo rozpad niektorých sovietskych plukov a práporov, ktoré sa veliteľom úplne vymkli spod kontroly. Nemecké lietadlá spôsobili ťažké straty predovšetkým jazdeckým útvarom a transportným jednotkám streleckých divízií. K žiadnej vážnej kríze na nemeckej strane tým pádom už nedošlo, a tak bol peší prápor mjr. Beniača 28. mája konečne z prvej línie stiahnutý. Po tejto epizóde sa už situácia pre Slovákov definitívne upokojila.⁹⁰

V ten istý deň sa bitka o Charkov prakticky skončila. K jej rozhodnutiu nedošlo na severnom, ale na južnom bojiisku. Kľúčovú úlohu tu zohral III. pancierový zbor gen. von Mackensena (14. PzD, 1. HD a 101. LPD), ktorý najprv obsadil Barvenkovo na Donci. 22. mája dosiahla 14. PzD Bairak v severnom oblúku Donca a spojila sa so 44. PD nemeckej 6. armády. Celé južné útočné krídlo ČA sa tak dostalo do obkľúčenia. Maršal Timošenko hneď požiadal hlavný stan o pomoc. Stalinova odpoveď však bola odmietavá. To znamenalo koniec 6. a časti 57. armády i rýchlej skupiny gen. Bobkina. Maršal Timošenko zastavil ich postup na západ a nariadil im prebiť sa z obkľúčenia smerom na východ, gen. von Mackensen s tým však počítal. Sústredil všetky podriadené divízie do „vejára“ otočeného na západ a vytvoril tak provizórny front. Sovietske jednotky v snahe dostať sa z kotla von útočili na túto obrannú líniu s nevídanou zúrivosťou vo dne i v noci. Nasadili posledné tanky T-34 i psy s mínami pripevnenými na chrbte, ktoré mali ničieť nemecké tanky. Vojaci dostali navyše aj zvýšené prídely vodky.

⁸⁶Rozhovor... ref. 6, s. 4; Spomienky L. Štúra, ref. 56.

⁸⁷Andrej Škvarek..., ref. 7, s. 14; Z galerie ... (Delostrelci...), ref. 9; RJABYŠEV, ref. 39.

⁸⁸Andrej Škvarek..., ref. 7, s. 15.

⁸⁹VHA Tmava, ZD, I/28, List Q. Dotzauera..., ref. 85.

⁹⁰Z galerie ... (Delostrelci...), ref. 9; Z galerie ... (V tankovom...), ref. 43; MASLOV, ref. 40, s. 284-285.

Vojenská história

Nemecké guľomety a delostrelectvo však doslova masakrovali húfy útočiacej sovietskej pechoty. Z kotla sa dostali len jednotlivé skupiny. Sovietska 38. armáda sa pritom neúspešne pokúšala prelomiť obkľúčeniu zvonku. Iba 28. mája sa jej v priestore Volvenkovo – Volobujevka podarilo za cenu ťažkých strát otvoriť v nemeckých líniiach 1 km širokú medzeru, ktorou z kotla uniklo 6 tankov T-34 a 22 000 dôstojníkov a vojakov. Zvyšok sovietskych vojsk bol v kotli zničený. Nemci zajali 239 000 vojakov Červenej armády, ukoristili alebo zničili 1 250 tankov a 2 026 diel. V kotli zahynul zástupca veliteľa *Juhozápadného frontu* genpor. Fjodor Jakovlevič Kostenko, veliteľ 6. armády genpor. Avksentij Michajlovič Gorodňanskij, veliteľ 57. armády genpor. Kuzma Petrovič Podlas a aj veliteľ „rýchlej skupiny“ genmjr. Leonid Vasiljevič Bobkin. Červená armáda utrpela ďalšiu zdrvivú porážku. Nemecká taktická prevaha opäť triumfovala nad početnou a materiálnou prevahou ČA. Cesta k Stalingradu a na Kaukaz bola otvorená.⁹¹

ZNOVUVYBROJENIE PLUKU

Slovenský del. pluk 31 získal počas nasadenia pri Charkove cenné skúsenosti v boji proti mohutnému útoku sovietskych tankov a pechoty. Hoci dôstojníci a vojaci pluku predtým nemali žiadne bojové skúsenosti, neskolabovali pod masívnym náporom sovietskych útokov. Tvrdo sa bránili proti početnej prevahe sovietskej pechoty, i kvalitatívnej prevahe ťažkých tankov KV-1 a stredných T-34, proti ktorým boli ich zastarané húfnice neúčinné. Slovenskí delostrelci nespanikáрили a neopustili svojvoľne svoje pozície ani potom, ako spreď ich postavení ustúpila nemecká pechota! Nemeckí delostrelci pritom zničili alebo opustili svoje delá a ustúpili dávno pred tým, ako to urobili Slováci. Je to dôkaz, že disciplína i morálka boli na vysokej úrovni. Nočný ústup síce neprebehol úplne organizovane (vo všeobecnom chaose to ani nebolo možné), ale prebehol bez väčších strát. K 30. máju 1942 boli straty pluku vyčíslené na 19 mŕtvych (z toho 1 poddôstojník), 14 ranených (3 dôstojníci a 1 poddôstojník) a 20 nezvestných (3 dôstojníci, 3 poddôstojníci a 1 lekár). Z 24 húfnic vz. 14/19 bolo 5 zvalcovaných tankmi a zvyšok bol kvôli rozličným poškodeniam nepoužiteľný. Stratený bol takmer všetok spojovací materiál, zameriavacie prístroje a 10-násobné ďalekohľady. Zničené boli 2 spojovacie vozy, 2 proviantné vozy a 1 nákladné auto. Príslušníci pluku stratili skoro všetku batožinu. Počas ústupu bola spálená i väčšia časť písomnej agendy veliteľstva pluku.⁹²

Po skončení bojového nasadenia bolo od 29. mája veliteľstvo pluku spolu s I/31 del. oddielom umiestnené v Pesočine a II/31 del. oddiel v Lobotine. Tu čakali na dodávku nových diel. Tri – štyri dni po bitke plk. Dotzauer nariadil vykonať obhliadku bývalých palebných postavení. Každá batéria mala na túto obhliadku vyslať jedného z delmajstrov, aby posúdili stav jednotlivých diel. Troch delmajstrov I/31 del. oddielu (od každej batérie jeden) zobrali Nemci do tanku, aby sa nedostali do mínového poľa. Delmajstri zistili, väčšina húfnic je „vyšprengovaná“ (hlavne boli upchané a následným výstrelom roztrhnuté do podoby ružice). Poškodené húfnice boli neskôr z palebných postavení vytiahnuté a sústredené v Pieštínach. Keďže ich nebolo možné opraviť, veliteľ pluku požiadal o dodanie nových húfnic. K 10. júnu mal pluk totiž vo výzbroji iba 191 pištolí vz. 22 a vz. 24, 321 pušiek vz. 24 a 26 ľahkých guľometov

⁹¹CARELL, ref. 26, s. 371-373; MOSKALENKO, ref. 38; ŠTEMENKO, ref. 84, s. 61-62. Sovietska strana svoje straty v tejto bitke udávala na „asi 230 000 mužov padlých a zajatých, 775 tankov, vyše 5 000 diel a mínometov...“ VOLKOGONOV, ref. 27, s. 210.

⁹²VHA Trnava, MNO (dôv.), šk. 190, e.č. 240, Dial'kopis HYFXA/FUE 530 30/5 2030; VHA Trnava, ZD, šk. 18, I/163, del. pl. 31, Číslo: 292/1942, SV. 9. 7. 1942. Z 20 nezvestných bolo 11 zajatých Červenou armádou, z toho 2 dôstojníci (por.del. P. Gajdoš a por.del. L. Pfliegel) a jeden lekár (MUDr. Šmorgovič, ktorý umrel v zajatí na následky zranení). Nezvestný zostal aj bývalý veliteľ pluku pplk.del. K. Pichl.

vz. 26.⁹³ Bojisko del. pl. 31 bolo obrazom skutočnej skazy. Všade bolo neuveriteľné množstvo mŕtvych ľudí a koní. Bol suchý a teplý máj, takže obhorené mŕtvoly príšerne smrdeli. L. Štúr sa šiel pozrieť do bunkra, kde 12. mája zostali ranení Nemci so svojim ošetrovateľom. Keď vtedy Slováci opúšťali pozície, ošetrovateľ Štúrovi povedal, že nemôže utekať, lebo tam má plný bunker ranených. „*Zobliekol si košeľu, zapichol do zeme bodák a cez tú pušku prevesil košeľu, akože sa vzdáva. A pri nej ostal sedieť. Nechcel ísť preč... mal ranených, ošetroval ich, dával im piť. Ale keď prišli tí Rusi, nebrali na nič ohľad... Flinta zahodená, saniták zastrelený a všetci tí ranení poprebíjani bodákmi! Všetko to tam Rusi zlikvidovali...*“ Šokovaní slovenskí delmajstri sa na to s hrôzou

Veliteľ nemeckého XVII. armádneho zboru gen. Karl Hollidt vyznamenáva 1. júna 1942 slovenských delostrelcov Železným krížom II. triedy za boje pri Charkove. (Od Tatier po Kaukaz)

pozerali.⁹⁴ Podobný zážitok s barbarským správaním červenoarmejcov mal aj por. Szépeši. Keď sa po útoku vrátil s plk. Dotzauerom do Ternovej, zistili, že sovietski vojaci rozbili celý slovenský cintorín. Ešte smutnejší bol pohľad na vojaka, ktorý padol v obranných bojoch pri Veseloje. Jeho mŕtvolu, ktorú sa 21. mája vrátil do Veseloje pochovať, červenoarmejci za krátky čas celkom okradli.⁹⁵

1. júna 1942 pluk navštívil veliteľ XVII. zboru gen. Hollidt, ktorý vykonal prehliadku pluku a osobne vyznamenal niektorých jeho príslušníkov Železným krížom II. triedy. Po odovzdaní vyznamenaní sa na jeho počesť uskutočnil slávnostný obed. Ďalších štyroch príslušníkov pluku vyznamenal 25. júna v Charkove, kam prišli v sprievode plk. Dotzauera. Išlo o troch vojakov a por.duch Juliusa Szépešiho, ktorý bol gen. Hollidtovi predstavený ešte 1. júna. Gen. Hollidt mu vtedy osobne blahoželal k jeho odvážnemu rokovaniu pri Veseloje.⁹⁶ Vyznamenaných bolo spolu 12 dôstojníkov a vojakov, väčšinou príslušníkov I/31 del. oddielu. Keďže 24. júna bol

⁹³Tamže; GAJDOŠ-BREZA, ref. 19, s. 91; Spomienky L. Štúra, ref. 56.

⁹⁴Tamže.

⁹⁵Denník..., ref. 34, s. 13, 15.

⁹⁶Tamže, s. 14-15.

pluk vyňatý zo zväzku XVII. zboru a podriadený priamo veliteľstvu nemeckej 6. armády, gen. Hollidt sa príslušníkom pluku poďakoval za účinnú pomoc v bojoch o Charkov a zároveň vyjadril ľútosť nad osudom pplk. Pichla:

„Potom, čo pluk za týždenných pochodov za najtvrdšieho chladu a v hlbokom snehu dosiahol front, podstatne prispel v ťažkých obranných bojoch pri Tarnovej svojimi delostreleckými výkonmi v udatnej a priateľskej spolupráci s nemeckými jednotkami k úspešnej obrane v bojoch o Charkov. Aj v pechotnom nasadení bojovali dôstojníci a mužstvo znamenite a tým získali svojmu pluku a mladej slovenskej armáde najvyššie uznanie. Ďakujem pluku za vernú pomoc v zbrani a pripomínam tu zvlášť jeho prvého veliteľa pplk. Pichla, ktorého vo vzorovom vojenskom nasadení náhliac sa k svojim obklúčeným mužom, postihol neistý osud vojaka. Želám pluku veľa ďalších úspechov na jeho ceste k víťazstvu nad bolševizmom, spoločným nepriateľom spojených národov Európy.“⁹⁷

Nemecké velenie právom ocenilo činnosť slovenských delostrelcov a súrilo slovenské MNO, aby bol pluk opäť plne vyzbrojený. V Bratislave sa ale veľmi neponáhľali. Na MNO dokonca ani nevedeli, kde sa pluk nachádza! Preto k nemu ani nevracali dovolenkárov, ktorí prišli na Slovensko. Minister NO rozhodol vyhovieť požiadavke nemeckého OKH až 26. júla 1942, keď nariadil odoslať pluku do Charkova 24 nových húfníc vz. 14/19 i všetok zbrojný materiál.⁹⁸ Materiál sa dopĺňal podľa požiadaviek pluku, ktoré na začiatku júla gen. Pulanichovi osobne predostreli mjr. Beniač a por. Laboš. Zoznam ukázal, že del. pl. 31 žiadal nahradiť prakticky všetok vojnový materiál. Pluk požadoval 24 húfníc s kolesňami i optikou, 24 muničných vozov, spojovací materiál (pre veliteľstvo pluku, 2 veliteľstvá oddielov a 6 batérii), 30 ľahkých vojenských vozov vz. 34, 40 bicyklov, 40 vozových plachiet, 300 prilieb, 300 poľných masiek, 150 diek, 150 pušiek, 24 raketových pištolí, 6 várníc, 20 várníčiek, 2 súpravy letného prádla pre mužstvo, 9 kusov 10-násobných ďalekohľadov, 200 poľných lopatiek s remeňom, 12 kukátok, 2 súpravy pre delmajstra, 4 súpravy pre obuvníka, 2 písacie stroje, 1 veľkú rádiostanicu pre styk s veliteľstvom ZD a 1 vlak delostreleckej munície a rakiet. Pluk už mal 6 000 delostreleckých granátov, ale väčšinou to boli granáty vz. 18. Tie ohrozovali životy obslúh húfníc, a preto ich pluk nechcel. Ešte 1. augusta pluk nemal požadované strelivo pre húfnice vz. 14/19, ale iba pre pušky a pištole.⁹⁹

Pluk strávil v uvedených priestoroch celý jún i prvú polovicu júla 1942. Pošta nefungovala, a tak o príslušníkoch pluku nič nevedeli ani ich príbuzní. Vojaci a dôstojníci mali opotrebované uniformy a obuv. Dôstojníci sa sťažovali, že sú „*otrhaní ako cigáni*“. Zásobovanie potravinami bolo zlé, pretože veliteľ pluku plk. Dotzauer s proviantom fasovaným od Nemcov kšeftoval. Na okupovanej Ukrajine totiž obyvatelia trpeli veľkým nedostatkom potravín. Dotzauer prostredníctvom svojich *pucákov* predával najmä cukor a múku. Tieto komodity boli na charkovskom trhu mimoriadne žiadané. Za potraviny si nechával platiť iba zlatom, šperkami, zlatými rubľami a inými cennosťami. Podľa niektorých príslušníkov pluku dokonca predával aj erárne kone! Tieto cennosti si uložil do dvoch pancierových debničiek, ktoré vážili niekoľko desiatok kilogramov!

⁹⁷VHA Trnava, MNO (dôv.), šk. 190, i. č. 240, Denný rozkaz 17. arm. zboru z 24. 6. 1942; VHA Trnava, MNO (dôv.), šk. 190, e.č. 240, del.pl. 31, Čís.: 533/Dôv.1942, SV. 27. 6. 1942; Nový svet, 17, 1942, č. 32, s. 2; Nový svet, 17, 1942, č. 36, s. 4. Železný kríž II. triedy za boj o Charkov získali: mjr.del. Štefan Beniač, stot.del. Miloslav Nemček, npor.del. Jozef Koreň, npor.del. Jozef Krajcar, npor.del. Ladislav Medek, por.del. Ján Hrabovecký, por.duch Julius Szépeši, čtk. Štefan Krčmárík, slob. Jozef Hlinický, slob. Andrej Karaffa, slob. Zoltán Kolman a stk. Michal Medeši. VHA Trnava, RD, kr. 2, Vel. RD, Dôverný rozkaz č. 110, 26. október 1942; Z galerie ... (Sanitéri...), ref. 58.

⁹⁸VHA Trnava, MNO (dôv.), šk. 190, i.č. 240, MNO, Č. 99.616.Dôv.III/9.1942, 26. júla 1942.

⁹⁹Tamže, Voj. správa, Čís.: 100.292 Dôv.III/9-1942, Bratislava 6. 7. 1942; Tamže, Del. pl. 31, Čís.: 616. Dôv/1942, SV. 10. augusta 1942. Šéf vojenskej správy oznamoval nemeckému generálovi pri MNO: „Všetok požadovaný chýbajúci materiál možno dodať, až na spojovací materiál a kone. Drôtový spojovací materiál možno dodať len na 90 %, rádiomateriál, nanajvýš na 60 %... Nedostatok tohto materiálu, ktorý možno u Rýchlej divízie s istotou očakávať, bude možné doplniť iba pomocou zásielky z Ríše. Veliteľ pluku bol poučený, že kone si musí zadovážiť z priestoru svojho pôsobenia.“ VHA Trnava, MNO (dôv.), i. č. 240, k. 190, list zo 6. 7. 1942.

Vojaci boli potom niekoľko týždňov nútení piť kávu bez cukru a prilepšovať si stravu vymieňaním fasovaných cigariet a alkoholu za potraviny. Predaj „prebytočného cukru“ civilom Dotzauer dokonca navrhol, s ohľadom na praktiky maďarskej armády, aj slovenskému MNO! Je len logické, že za takýchto podmienok sa nálada medzi vojakmi prudko zhoršila. Začali sa medzi nimi rozmáhať krádeže čerešní, višní a jahôd. Niektorí vojaci zasa kryli miestne ženy a dievčatá pri krádežiach zeleniny a niektorí dôstojníci i vojaci využili množstvo voľného času na nadviazanie dôverných vzťahov s miestnymi dievčatami.¹⁰⁰

Plk. Dotzauer však v pluku udržiaval prísnu disciplínu i vo vzťahu k civilistom. Osobne riešil prípad vojenského šustra v hodnosti desiatnika, na ktorého sa bola sťažovať jedna žena. Previnilcovi nechal zviazať ruky za chrbtom a vyvesiť ho na kolchoznej váhe pri vchode do kolchozu v Pesočine pred nastúpenou jednotkou. Sám plk. Dotzauer mal potom prejav, v ktorom vojakov varoval pred kazením dobrého mena armády. Desiatnik nadarmo tvrdil, že je nevinný. Keď odpadol, veliteľ batérie ho musel obliať vodou. Takéto surové telesné tresty však v slovenskej armáde povolené neboli. Plk. Dotzauer mal potom z toho problémy, pretože potrestaný desiatnik mal zhodu okolností nejakého známeho priamo na MNO.¹⁰¹ Do Bratislavy preto poslal hlásenie, kde tieto nepovolené metódy priznal: „*Kázeň mužstva udržujem aj drakonickými prostriedkami u nepoddajných jednotlivcov prosím o poshovenie, keď jednám niekedy aj proti litere predpisu.*“¹⁰²

Oveľa vážnejším problémom bol hromadný úhyn podchladených koní na začiatku júna. Každému napuchla hlava, čo bolo neklamné znamenie blížiacej sa smrti. Od 27. marca do 9. júla 1942 pluku uhynulo 60 koní. Mŕtve kone si väčšinou rozobrali a skonzumovali hladujúci civilisti. Svoj podiel na úhyne koní mali okrem náročného zimného presunu aj veterinári, ktorí sa o ne nedostatočne starali. Pluk teda musel čakať nielen na nové delá, ale aj na nové kone.¹⁰³ O ďalšom osude pluku sa na MNO rozhodlo 26. júla 1942. Pluk bol na základe rozhodnutia gen. Čatloša pridelený *Rýchlej divízii*.¹⁰⁴ Pod jej velenie prešiel o dva dni, keď sa práve zhromažďoval v priestore Uspenskaja – Ambrozijevka s úlohou zozbierať všetok použiteľný materiál z bývalého obranného postavenia RD pri Golodajevke.¹⁰⁵ Pluk vyrazil od Charkova na juh do Uspenskaja železničnými transportmi, pričom ich v mnohých prípadoch vypravádzalo množstvo civilistov. 10. augusta bolo zo Slovenska odoslaných 24 nových ľahkých húfnic vz. 14/19, ďalší nevyhnutný delostrelecký materiál i nové kone, takže pluk opäť získal pôvodnú bojaskopnosť.¹⁰⁶

Prakticky celý august ešte strávil v okolí prístavu Taganrog, kým sa pohol ďalej na Rostov a Kaukaz. V Rostove batérie prekonali Don po vlastnej osi cez pontónový most, ktorý bol kvôli sťaženému pozorovaniu zo vzduchu postavený tesne pod hladinou. Na druhej strane rieky potom vybudovali na parkovisku provizórny stanový tábor.¹⁰⁷ 14. septembra pluk bez ďalších vážnych konfliktov dorazil do priestoru Veliko-Večnoje, 50 km severovýchodne od veliteľského stanovišťa RD.¹⁰⁸ O týždeň 22. septembra 1942 zaujali batérie pluku palebné

¹⁰⁰LACKO, M.: Slovenský Delostrelecký pluk 31 na východnom fronte (február – júl 1942). Rukopis, s. 8-14. Plk. Dotzauer bol z tohto hľadiska ešte horším veliteľom ako pplk. Pichl. Pichl bol aspoň „človekom kamarátskeho ducha dbajúcim o život a potreby vojakov,“ i keď dôstojníci na neho nadávali, že pluk zapredal a nechal pochodovať v najtuhších mrazoch zo Žitomira až k Charkovu. Svojich vojakov však neokrúdal ako Dotzauer. Denník..., ref. 34, s. 5, 8.

¹⁰¹Spomienky..., ref. 10, s. 5.

¹⁰²VHA Trnava, MNO (dôv.), šk. 191, i. č. 240, Hlásenie z 11. 7. 1942.

¹⁰³VHA Trnava, ZD, I/163, del.pl. 31, Číslo: 292/1942, SV. 9. 7. 1942; Rozhovor... ref. 6, s. 4.

¹⁰⁴VHA Trnava, RD, šk. 2, Vel. RD, Dôverný rozkaz č. 97, 26. september 1942.

¹⁰⁵VHA Trnava, RD, šk. 67, Spisy tajné, č. 22. 011/Taj. 3. oddiel, 2. august 1942. Operačný rozkaz č. 18.

¹⁰⁶BYSTRICKÝ, ref. 20, s. 26; Rozhovor..., ref. 6, s. 5.

¹⁰⁷Tamže.

¹⁰⁸VHA Trnava, RD, šk. 46, Hlásenia odoslané na MNO, 293, Situácia RD 14. 9. 1942.

postavenia vo frontovom úseku RD a začali sa zastreľovať.¹⁰⁹ Naplnili sa tak obavy plk. Dotzauera zo začiatku júla 1942, že kvôli neskorému príchodu transportu s delami a ďalším vybavením dosiahne pluk bojujúce jednotky len pri Volge.¹¹⁰ Príchodom na Kaukaz sa skončilo vyše polročné samostatné pôsobenie del. pluku 31 na východnom fronte, ktorého kľúčovou epizódou bola účasť pluku vo víťaznej bitke o Charkov.

P. MIČIANIK: DAS SLOWAKISCHE ARTILLERIEREGIMENT 31 IN DER SCHLACHT UM CHARKOV

Der Aufsatz behandelt den Einsatz des slowakischen Artillerieregimentes 31 bei Charkov im Frühling 1942. Das Regiment war ursprünglich ein Bestandteil der slowakischen Sicherungsdivision, die im Hinterkopf der Wehrmacht als Okkupationstruppe wirkte. Die Artillerie war aber für das Erfüllen der Okkupationsaufgaben nicht nötig. Aus dem Grund besprach der Befehlshaber des Regimentes Oberstleutnant der Artillerie Karol Pichl mit dem deutschen Kommando das Einsetzen seines Regimentes in der ersten Linie. Über seiner Initiative wussten doch weder im slowakischen Kriegsministerium noch im Kommando der Division. Am Anfang Februar 1942 wurde das Regiment an die Front abgeordnet und in der Mitte April bezog die Feuerposition östlich von Charkov. Die Artilleristen gewöhnten sich kaum an das Frontleben, als die sowjetischen Armeetruppen der südöstlichen Front am 12. Mai 1942 zur weitreichenden Offensive übergingen. An der Tete der gestürzten Armeetruppen rückten schwere Panzerwagen KV-1 und mittlere T-34V, die weder durch die deutschen Panzerabwehrkanonen, noch durch die slowakischen Haubitzen vernichtet werden konnten. Diese Panzerwagen führen durch die Linien der deutschen Infanterie, dann schlugen sie direkt auf den Anschlag der slowakischen Artilleristen los, wo sie einige Haubitzen einfach überwaltzten. Die Slowaken befahl kein Schrecken und liefen nicht fort, sondern versuchten die sowjetischen Panzerwagen aus dem Kampf auszuschalten. Das Feuer der Haubitzen schadete doch den Panzerwagen nicht. Einige Panzerwagen wurden doch durch das Feuer ins Fahrgestell und Zündflaschen aus dem Kampf ausgeschaltet. Die sowjetischen Angriffe wiederholten sich mehrmals im Laufe des Tages, die slowakischen Artilleristen räumten das Schlachtfeld trotzdem erst nach dem Verfinstern auf Grund des direkten Kommandorufs. Nach dem Rückzug wurden aus ihnen Infanterieeinheiten geformt, die an der Verteidigung zusammen mit den Deutschen teilnahmen. Die sowjetische Offensive wurde zum Schluss abgewehrt. Die Artilleristen verbrachten noch einige ruhigen Monate in der Umgebung von Charkov, solange das Regiment durch neuen Material versahen wurde. Später am Anfang September wurde das Regiment zur schnellen Division in Kaukasus abkommandiert. So endete seine selbstständige Wirkung an der Front. In der Schlacht um Charkov bestätigten die slowakischen Artilleristen ihre ausgezeichnete Reputation und zeigten, dass sie zur elitären Waffe der Landtruppen zählen.

¹⁰⁹VHA Trnava, RD, šk. 32, i. č. 69, Vojnový denník 2. oddelenia (2.7. – 17.10. 1942). 22. 9. 1942.

¹¹⁰VHA Trnava, ZD, I/28, List Q. Dotzauera..., ref. 85.